Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

JACOB ULFELDT

RUSLANDSREJSE 1578

ØRESUND

Jacob Ulfeldt
Ruslandsrejse 1578

Jacobi Nobilis Dani
Hodoeporicon Ruthenicum

nyoversat
og med
forord
og noter

ved

Richard Mott

Forlaget Øresund

Udgivet med støtte fra

Hermod Lannungs Fond

JACOBI NOBILIS DANI, Frederici II. Regis legati,
Hodoeporicon Ruthenicum, Francofurti 1608.

Jacob Ulfeldts Rejse i Rusland 1578,
oversat af Peder Hansøn Resen. (Efter Kong
Frederichs den Andens Krønicke, København 1680.)

(Den latinske dedikation, som ikke blev oversat i Resens udgave, er udeladt).

Nyoversat fra latin og med forord af Richard Mott.
Forlagsredaktion ved Alfred Hjort Andreasen.
© Forlaget Øresund 1993.
Top:Sats
Printed in Denmark 1993
ISBN 87-88033-11-2

Illustrationerne er fra ovennævnte udgave i 1608
og affotograferet af Det Kgl. Bibliotek.

I denne udgave er Jacob Ulfeldts oprindelige tekst redaktionelt opdelt i 21 kapitler med en kortfattet overskrift om indholdet.

Omslagsillustrationer er på bogens forside portræt af Jacob Ulfeldt (original på Det national-historiske museum på Frederiksborg slot). På bogens bagside er Jacob Ulfeldts rejserute indtegnet på et moderne russisk kort.

IACOBI, NOBILIS DANI,
FRIDERICI II. REGIS
Legati,

HODOEPORICON RVTHENICVM,

IN QVO DE MOSCOVITARVM REGIONE, MORIBVS, RELIGIONE, gubernatione, & Aulâ Imperatoriâ quo potuit compendio & eleganter exequitur;

NVNC PRIMVM EDITVM CVM FIGVRIS
æneis, ex Bibliotheca
MELCHIORIS HAIMINSFELDII GOLDASTI.

FRANCOFURTI,

Typis MATTHIÆ BECKERI, *Impensis verò Ioannis Theodori & Ioannis Israelis de Bry, fratrum germanorum.*

M. DC. VIII.

I

FORORD

Jacob Ulfeldt, denne rejsebeskrivelses forfatter, levede fra omkring år 1530 – hans nøjagtige fødselsår kendes ikke – til 1593. Som medlem af Tidens Aristokrati, Højadelen, var det naturligt at han gik i Kongens tjeneste, og at han siden fik plads i Rigsrådet. I året 1578 blev han udset til at lede en Dansk diplomatisk mission til Caren af Rusland, Ivan den Fjerde. Rejsen blev både besværlig og farefuld. Den kom også til at vare længe. Otte måneder gik hen fra sendefærden forlod Danmark og til den var hjemme igen.

Ulfeldt var en trænet diplomat, og han var det latinske sprog mægtig, så den beskrivelse af rejsen som han forfattede, rimeligvis midt i 1580'erne, var velformet og udformet i et let læseligt Latin. Men hundrede år senere fandt historikeren Peder Hansøn Resen, at der var brug for en oversættelse til Dansk, og han gjorde arbejdet selv og lod det trykke i 1680. Den har indtil nu stået som den eneste oversættelse til Dansk, så efter tre hundrede år kan der være grund til at udgive en ny oversættelse, som det hermed sker.

Baggrunden for Ulfeldts og hans store følges sendelse var den Livlandske krig, der rasede i henved 25 år, fra 1558 til 1582–83. Livland – stort set vore dages Estland og Letland tilsammen – var skuepladsen for et langt og opslidende krigerisk tovtrækkeri mellem fire parter. Det var Rusland, den forenede stat Polen–Lithauen, Sverige og Danmark, der kæmpede om magten og æren i den østlige Østersø. Rusland havde dog et rimeligt krigsmål, nemlig at skaffe sig uhindret adgang til sejlads på Østersøen. De andre landes mål var rent imperialistiske: At erobre land betød rigdom og

international – og hjemlig – prestige. Og ubekymrede sendte Tidens magthavere titusinder af mennesker i døden for at vinde velstand og krigerisk ry for sig selv.

Rusland var den største af krigens parter. Men som det hed allerede i Nestors Russiske krønike: "Vort land er stort og frugtbart, men der er ingen orden deri". Landet havde en uduelig ledelse, og magtens top, Selvherskeren over alle Ruslande, Car Ivan den Fjerde Vasiljevič, var gal. Det hele førte til ingenting, og ved fredsslutningerne i 1582 og 1583 var der intet vundet for Rusland, men det store rige var ynkeligt forarmet og elendigt.

Danmark havde tidligere haft interesser i Estland, men havde opgivet sine besiddelser dér. Nu blandede man sig igen. Kong Frederik den Andens lillebror, Magnus, skulle forsørges standsmæssigt, så man tog et dybt greb i Statskassen og købte øen Øsel til ham. Den kunne han vel leve af. Det førte til forviklinger, som ikke skal udredes her, men Danmark var nu igen med i spillet om magten i Livland, hvortil Øsel hørte – og dertil kom at Danskerne havde købt tre borge på fastlandet, nemlig borgene Hapsal, Lehal og Lode. Den russiske Car havde siden taget sig den frihed at sætte sig i besiddelse af borgene, uden at give Danmark en passende erstatning. Det var et af de punkter som den Danske Regering vilde sætte på dagsordenen, når det kom til forhandlinger. Andre punkter skulde være fastlæggelsen af grænserne mellem Norge og Rusland i det høje Nord – Frederik den Anden var jo også Norges Konge – sikring af Danmarks overhøjhed over Øsel, en overenskomst om Evig Fred og andre mindre ting.

III

Det skulle komme til at gå meget anderledes end man havde tænkt sig fra Dansk side. Skylden var i nogen grad den Danske Regerings. Man anede simpelthen ikke, hvem man havde med at gøre. Man spillede ud, som om modpartens repræsentanter var skolede forhandlere, opfyldte af selvfølgelig respekt for det internationale diplomatis spilleregler. Det tør siges, at man tog fejl. En uvidende Dansk regering over for en vild barbar og hans kreaturer – det kunne kun gå galt, og galt gik det. Hvor galt, det viste efterspillet derhjemme. Det blev bittert for Ulfeldt.

Henved tyve år efter at Rejsebeskrivelsen var skrevet, blev den trykt, men ikke i Danmark. Det var den kendte Tyske forlægger Melchior Goldast, der bragte den i trykken i Frankfurt am Main. Fortællingen om hvordan manuskriptet kom ham i hænde er lettere eventyrlig. Goldast fandt Ulfeldts fortælling hos en apoteker i Lyon. Her lå de håndskrevne ark og ventede på at blive brugt som kræmmerhuse! Goldast købte papirerne og lod dem trykke i 1608 – og genoptrykke tyve år senere, hvad der tyder på en vis interesse hos det læsende publikum.

Den fremtrædende Danske slavist Knud Rasmussen udsendte i 1978 Ulfeldts gamle beretning, således at den Latinske førsteudgaves tekst blev bragt i fotografisk optryk, medens Resens oversættelse blev optrykt uforandret. Dertil kom en fyldig og kyndig indledning, og yderst værdifulde noter – alt i alt et fornemt arbejde som enhver fremtidig udgiver må støtte sig til. Man kunne have ønsket en ny oversættelse, naturligvis, men Resens gamle har gjort udmærket fyldest.

Adskillige af Knud Rasmussens noter og kommentarer er så prægnante og præcise at de er med i denne udgave – naturligvis altid med kildeangivelse.

Rejseberetningen er ikke fra Ulfeldts side delt i kapitler, men her er beretningen delt op i mindre enheder, hver med en kort résumerende indledning, udarbejdet af forlægger Alfred Hjort Andreasen. Disse résuméer er trykt med kursiv skrift, således at det tydeligt fremgår hvad der er résumé og hvad der er Ulfeldts tekst.

I året 1493 – altså længe før Jacob Ulfeldts rejse i Rusland – havde Danmark og Rusland sluttet en pagt, den første pagt mellem de to lande vi kender til. I 1993 fejrer vi altså 500-års jubilæet for de diplomatiske forbindelser mellem de to folk.
Det er forlæggerens og oversætterens håb at denne ny-oversættelse af Ulfeldts dramatiske og spændende oplevelser for så længe siden må styrke interessen for de Dansk-Russiske forbindelsers historie.

Vanløse i september 1993

Richard Mott

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Forord ved Richard Mott	I
kap. 1	Jacob Ulfeldt om rejsens formål	1
kap. 2	Storm tvinger skibene tilbage til Bornholm	5
kap. 3	Skibene når frem til det danske bispedømme Øsel	7
kap. 4	Storm over Rigabugten – Danskerne må rejse over land	10
kap. 5	Kampe i Livland mellem svenske og russiske hære	16
kap. 6	I Pskov er de nærmest den russiske Cars fanger	20
kap. 7	Sendefærdens rejse fra Pskov til Novgorod	23
kap. 8	14 dage som Carens fanger i Novgorod	27

kap. 9	Jacob Ulfeldt diskuterer religion med russerne	33
kap. 10	Sendefærden må gå til fods gennem ruinbyer mod Moskva	36
kap. 11	Bud fra Caren om at møde op på slottet i Aleksandrov	46
kap. 12	Sendefærden får omsider foretræde for Caren	49
kap. 13	Jacob forelægger til Carens mishag den danske konges klage	57
kap. 14	Aftalerne mellem Caren og den danske konge underskrives	59
kap. 15	Der udveksles kostbare gaver, især pelsværk	61
kap. 16	Afrejse fra Aleksandrovskaja Sloboda til Vidropusk	63
kap. 17	I Novgorod ser sendefærden 1000 krigsfanger blive solgt	67
kap. 18	I Dorpat må sendefærden vente en måned på Carens legater	72

kap. 19	Sendefærden må vente trods truende angreb	76
kap. 20	Jacob Ulfeldt beskriver den fjendtlige adfærd	83
kap. 21	Omsider når sendefærden til Danmark efter otte månedes rejse	87
	Oversætterens kommentarer	96

ILLUSTRATIONER

Titelblad til førsteudgaven af Ulfeldts rejsebeskrivelse, der udkom i Frankfurt a.M. 1608.

Portræt af Jacob Ulfeldt (1530–1593), forfatter til denne rejsebeskrivelse. Original på Frederiksborgmuseet i Hillerød.

Portræt af Ivan 4. den Grusomme, som den danske Gesandt Frederik von Gabel havde med hjem fra Moskva i 1677 som gave til Christian 5.
Billedet er udført af en af de såkaldte "Izografer" ved hoffet.

s. 56 To situationer samlet i eet billede. Nederst går det Danske Gesandtskab hen mod døren ind til Carens audienssal.
Øverst får udsendingene foretræde for Caren og hans søn, Carevic Ivan

Ivanovic. På bænke rundt om sidder en mængde bojarer, der skal kaste glans over audiensen og vise Carens rigdom og magt. Audiensen finder sted på slottet Aleksandrovskaja, Sloboda uden for Moskva.

s. 56 Traktaten er færdig. Den er meget fordelagtig for Russerne, Danskerne skriver kun under, fordi de føler sig truet på livet hvis de nægter.

Ivan den Grusomme berører det gyldne crucifix, som han vil kysse som tegn på, at han vil overholde traktatens ord.

KORT

s. 6 Øsel 1922 – Dansk bispedømme 1560–1645. (Fra Koppels Atlas – Dansk Fredsudgave 1922).

s. 9 Øsel og Dagø

s. 12 Øsel med sendefærdens rejserute fra Arensburg til Werder indtegnet.

s. 13 Rejseruten i Estland (opr. Livland) indtegnet.

s. 15 De livlandske stater omkring 1550.

1

1. *I sin indledning gør Jacob Ulfeldt rede for formålet med rejsen til Rusland, og han giver navnene på de fremtrædende personer, som deltog i rejsen.*

Efter som intet i dette liv kan være mennesket mere behageligt eller mere nyttigt end at kende til kirkelig og verdslig historie – thi af den første kan man få sandt kendskab til Gud (hvad er den Hellige Skrift jo andet end den sande historiske fortælling om Gud, Fader, Søn og Helligånd), og af den anden kan man få en rettesnor til at leve og indrette sit liv – så det er da nødvendigt at de dannede beflitter sig på at lære historien at kende. Der er nemlig i historien mange påmindelser om at sky lasterne og tilegne sig dyderne, ligesom der er mange eksempler på at de ugudelige er blevet straffet og har fået en voldsom død, medens de gode og fromme altid er blevet bevaret og har fået en blid død.

Derfor bør den, der studerer historien, altid have en regel for øje, som han kan indrette sine handlinger efter, og af andres eksempler lære, hvordan han skal skikke sig for at have en nådig Gud, og for at ikke et ondt liv skal nedkalde Guds retfærdige straf over ham. Ved andres eksempler kan han lære at råde for sig selv, og undgå det der blev årsagen til vrede og straf for andre. Thi Gud straffer gruelige forbrydelser med gruelige straffe, også i dette liv, som den gejstlige og den profane historie bevidner.

Men eftersom der findes mange historikere, som har skrevet udførligt om historiens nytte, og har ladet deres tanker trykke, vil jeg alene bestræbe mig på, så kort som muligt at beskrive min og deres rejse, som har været med mig gennem Rusland. Og fordi min skyldighed udkrævede at udføre samme beskrivelse i en sirlig stil, og jeg desuden i mange år har været forhindret af forretninger, både ved hove og andensteds, så jeg hverken har haft tid til at læse andres skrifter og af dem lade mig bedre undervise, ej heller at bestyrke min erindring med en eftertænksomhed, jeg tidligere har lært, og da tilmed den største del af denne rejsebeskrivelse er forfattet i hast, eftersom tidens knaphed og rejsens besværligheder har villet tillade det – så bedes den retsindige læser optage dette skrift i den bedste mening, og efter sit gode tykke deri rette og forbedre, som ham bedst synes.

Iøvrigt, for at læseren kan vide hvad han kan vente sig i dette skrift, vil jeg fortælle det i få ord. Først vil jeg beflitte mig på at gøre rede for årsagerne til vor rejse. Dernæst personerne og navnene på dem, som blev udsendt; ligeledes af hvem og til hvem og hvad tid de er udsendt, samt hvad vej de tog – hvad fare og besværligheder der mødte dem, hvorledes de blev modtaget, behandlede, og endelig sendt hjem igen, hvilket altsammen, for at jeg ikke skal opholde læseren med vidtløftig snak, på korteste måde skal meddeles.

Jeg tvivler ikke på at alle ved, hvilket nært venskab, fortrolighed og forbund, som af gammel tid, nemlig i Christian den Tredjes, vor nådige Konges Herre Faders tid, højlovlig ihukommelse, har været ubrødelig holdt mellem Danmark og Rusland, at det stod begge landes indbyggere frit for at drive handel og indgå aftaler i det andet

Riges lande, og at Russerne havde deres egne huse i København, lige som Danskerne i Narva havde deres, og de havde tilladelse til at rejse uden fare over alt, hvor de vilde.

Kong Frederik, den Anden af dette navn, havde overvejet dette forbund og fundet det velbetænkt at efterligne sine forgængeres, især sin højtelskede Faders eksempel. Og straks efter at han var kronet med det kongelige diadem, vilde han ved sine udsendinge, Eiler Hardenberg, Rigshovmester, Hans Ulfstand, Marsk, og Jakob Brockenhuus, ikke blot befæste det gamle forbund, men også forny fortroligheden og den gensidige enighed med nye traktater.

Formålet med dette var ingenlunde at være nogen Kristen Fyrste til skade, som om han forenede sig med Rusland for at det skulde hjælpe ham mod hans fjender, men alene at disse to fyrsters Riger ved et sådant forbund kunde leve fredeligt sammen[1].

Disse pagter var nu i kraft indtil året 1575, da der på grund af en strid mellem Kongens og den Moskovitiske Storfyrstes lensmænd i Livland skete noget, som stred mod det indgåede forbund, nemlig at Storfyrsten fratog Kongen tre slotte i Livland: Hapsal, Lehal og Lode – og det selv om han tidligere havde skrevet både een og to gange til Kongen for at forhandle om deres overtagelse, thi efter overenskomsterne tilfaldt de kongen.

[1] *Ulfeldt sigter til den Dansk-Russiske venskabstraktat af 7. august 1562. Traktens bestemmelser blev ikke overholdt, og den mistede hurtigt sin betydning.*

overenskomsterne tilfaldt de kongen. Selv om denne uret, som Russerne, imod al tro og alle love og forbund havde gjort Kongen, ikke kunde genoprettes uden blodsudgydelse og undersåtternes største skade – medmindre fredstraktaterne blev fornyede – så besluttede Kongen at forsøge alt med ord før han greb til våben, som det sømmer sig den viise (som Terentius siger). Han vilde undgå at hans undersåtter skulde påføres omkostninger og lide skade og uskyldigt blods udgydelse og andet ondt, som krigen fører med sig, idet han satte sine undersåtters velfærd højere end den store uret, som han havde haft god grund til at hævne.

Dette var den vigtigste årsag til denne sendefærd. Og det første jeg i denne afhandlings enkelte dele lovede at fortælle følger nu, nemlig navnene på de personer som blev udsendt på denne sendefærd. Det var Gregers Ulfstand til Estrup, Arild Urup til Ugerup, Paul Wernicke, sekretær, og jeg selv. Og for at sendefærden kunde have des større anseelse blev der medgivet os seks herremænd, som skulde være os til tjeneste. Førstepladsen blandt dem tilkom Johan Venstermand til Olstrup, som fik vor pengekasse i forvaring og var vores kasserer. Den anden efter ham var Sten Madsen, vor marskal. Den tredje Henning Falster, vor køgemester. Den fjerde Jørgen Svave[2], vor skænk. Med os var også Daniel Horcken og Jørgen Munk. Disse gav sig alle, tillige med deres tjenere og opvartere på rejse med os, så vi blev hundrede i tallet, foruden tre trompetere og lige så mange pibere.

[2] *Jørgen Svave til Harridslevgård. Hans søn Johan Svave blev i 1589 lensmand på Øsel og forblev der til sin død i 1595.*

2. *På vej til Gotland tvinger en storm sendefærdens skibe tilbage til Bornholm.*

Vi lettede anker og satte sejl fredagen efter Herrens Himmelfart, og den 9. maj sejlede vi ud fra Dragør og kom den følgende dag til Bornholm, som er 25 mile fra København, thi vinden var os gunstig. Vi havde tre skibe, foruden seks treradårede. Vi kastede anker og overnattede der. Næste dag, ganske tidlig, fandt vi også vinden gunstig. Vi satte atter sejl og stod til søs, idet vi rettede kursen mod Gotland.

Men medens vi sejlede blæste en Nordenvind op, ganske uventet. Den stod os hårdt imod og forhindrede os i at sejle videre. Efter at vi var tumlet hid og did i søen af bølgerne, der slog imod os snart fra den ene side, snart fra den modsatte, blev vi tvunget til at sejle tilbage til Bornholm, som vi var kommet fra. Men hør hvilken fare vi så blev stedt i: Himlen, der var ganske klar, blev på et øjeblik så formørket af skyer, at af de otte skibe vi havde ganske nær omkring os kunde vi ikke se hverken det største eller det mindste. Et af de treradårede, der hed Abraham, stødte så hæftigt an på gallionen af vort skib at det selv nær var gået til. Det mistede styrbords side nærmest os over bølgerne, og sejlene fortil blev ødelagt, fokken og mesanen, som man siden med stor møje bragte til Bornholm. – Ejheller var vort eget skib uden for fare, thi vi mistede en del af vor

forstavn, med stor ødelæggelse af vort skib til følge. Thi derefter sivede vandet ind ad små sprækker, som følge af sammenstødet, så vi blev tvunget til, mere end sædvanlig, dag og nat at tømme skibet for vand og holde den fugt ude, som det lækkede skib trak ind.

Efter at dette var sket kom vi, som sagt, tilbage til Bornholm samme nat. Og fordi skyerne formørkede himlen, kunde vi ikke se klipperne, så vi kastede anker i det vildene hav. Men da det dagedes, og himlen klarede op og skyerne forsvandt, så vi, at medens vi havde troet at vi var en mils vej eller mere fra land, så havde vi i virkeligheden ligget tæt ind under klipperne, med den største fare. Var vi kommet klipperne nærmere, var skibene sikkert gået under. Derfor måtte vi takke Herren inderligt, Han som frelste os fra denne fare til havs.

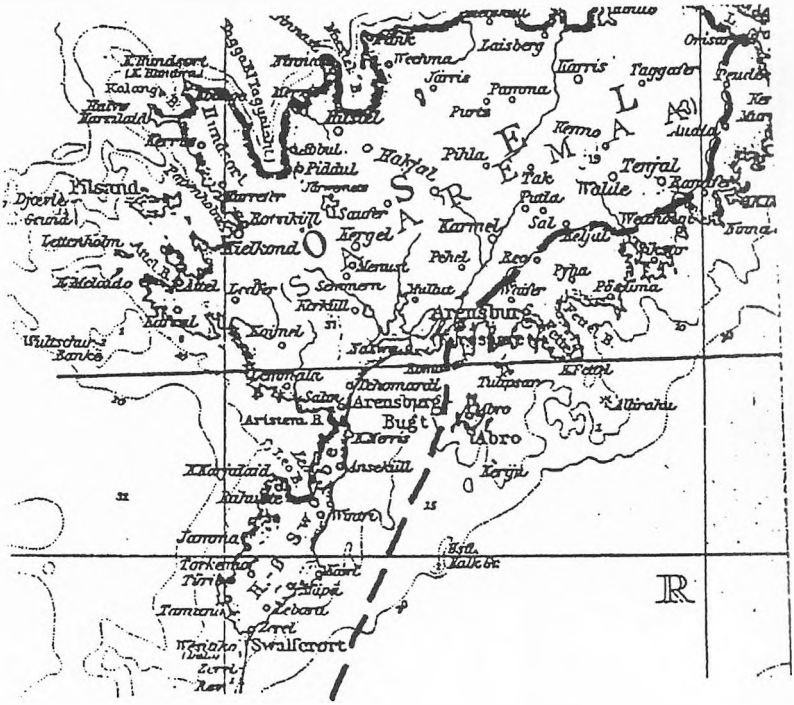

3. ***To uger efter afsejlingen fra København når de ni skibe frem til Øsel, som fra 1560–1645 var et dansk bispedømme. På grund af kampe mellem Russerne og de Svenske hære nægtes sendefærden adgang til byerne og må overnatte på åben mark.***

Den 20. i samme måned, da morgenrøden var os gunstig, gjorde vi os atter rede til sørejsen, og den 25., Trinitatis Søndag, efter at vi havde tilbagelagt 110 mil, sejlede vi af Guds Nåde ind til Øsel. – Dagen efter gik vi i land og hilste på Livlænderne, og vi overnattede i Havelværket uden for Arnsborg, indtil den 30. maj[3]. Vi så megen elendighed blandt folket, som sultede meget. Thi de åd brød, ældet sammen af klid, hø og strå, ligesom man gjorde i mange andre byer vi kom igennem, hvor beboernes brød var det rene græs, som de samlede ude på markerne.

[3] ***"Havelværk" (tysk Hakelwerk) betegner et lille område, lige uden for en befæstet bys mure, hvor håndværkere, småhandlende og andet løst folk havde slået sig ned. Området var ofte omgivet af et stakit, et havelværk (det er egentlig dette stakit af krydsstillede pæle, der har givet navn til området). Havelværker som disse fandtes på denne tid næsten kun i Livland.***

Den 30. maj rejste vi tre mil videre fra Arnsborg, og overnattede på en gård der hed Töllist. Dagen derpå rejste vi fem mil videre, til Sonnenborg. Den 1. juni satte vi over Lille Sund og kom til Mohngård, hvor vi den nat lå under åben himmel, thi gården var hærget og brændt af Russerne og Svenskerne.

Den 2. satte vi over et andet sund, som kaldes Store Sund, hvor vort skib stødte på et underjordisk skær og kom i stor fare. Havde vi ikke haft en redningsbåd med os, som vi sejlede ind til havnen med, havde det måske været ude med os. Thi vort skib blev slået ind mod en klippe med en sådan kraft, at Naturens rasen ikke tillod os at komme fri og ud til et sted, hvor der var til at sejle. Skibet var ved anstødet blevet så ilde tilredt, at skibsfolkene havde nok at gøre med at redde det, og kun med stort besvær fik det ind i havnen.
Vi kom så til Wiek[4] , to sømil fra øen Mohn. Der blev vi modtaget af Russerne. De fortalte os at de Svenske krigsfolk opholdt sig i nærheden, og at vi af den grund ikke kunne komme i sikkerhed til Pernau før de trak væk. Russerne var på det tidspunkt ikke stærke nok til at yde Svenskerne modstand. Vi blev altså der i tre dage, og hver nat lå vi under åben himmel. Og da man ikke bragte os noget mad, andet end tre lam, en stud og to kyllinger, men ikke noget at drikke, blev vore tjenere tvunget til at drikke vand for at slukke deres pinefulde tørst.

Vi gik så ombord i skibene for at sejle til Pernau. Men da vi i tre eller fire timer var tumlet hid og did af voldsomme vinde og de

[4] *Wiek er en provins i det vestlige Estland.*

mange bølger, måtte vi søge tilbage til hvor vi kom fra. Den nat ankrede vi op ud for Werder Skanse, som nogle år tidligere var revet ned og sløjfet.

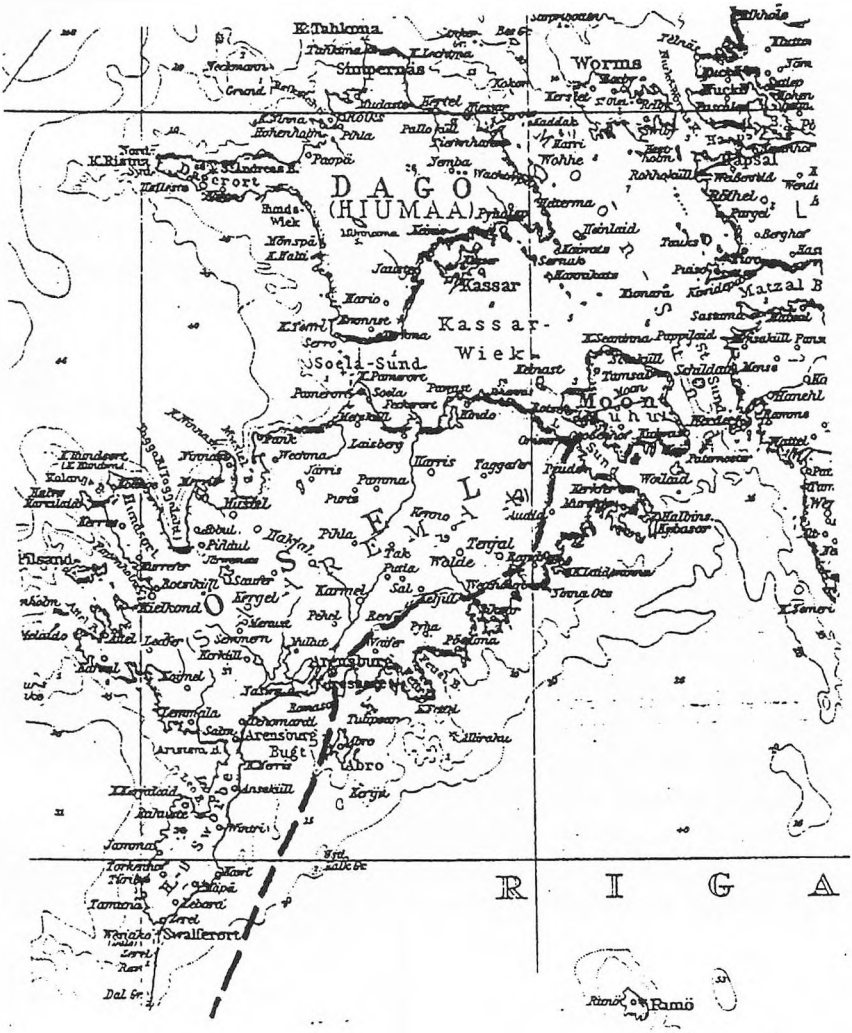

4. ***Da den stærke storm forhindrede skibene i at sejle ind i Riga-bugten til byen Pernau, valgte sendefærden at rejse over land. På grund af krigshandlingerne mellem Russere og Svenskere får de beskyttelse af ryttere og bueskytter. Mens der ventes på heste og vogne kommer Livlandske kvinder med deres spædbørn på armen, og præsten døber mere end et halvt hundrede børn.***

Næste dag, den 5. juni, rejste vi til vogns fem mil, halvdelen af vejen mellem Werder og Pernau. Derhen fik vi ledsagelse og beskyttelse af henved fyrre ryttere og nogle bueskytter. Næste dag kom vi den anden halvdel af vejen og var ved Pernau den 6. juni. Der havde vi ventet at finde en tjenstvillig vært, der ville tage godt imod os og sørge godt for os, tillige med et godt værtshus, hvor vi nogenledes kunde hvile ud efter lange rejser og møjsommelig nattevågen. Men der tog vi fejl. Thi så snart vi var kommet nær byen, kom to udsendinge til os, som skulde vise os vej og bestille herberg til os. Men de forbød os at komme ind i byen, og satte adskillige bueskytter for portene for at holde os ude. Dog blev der anvist os huse i en forstad, hvor vi skulle logere.

Knap havde jeg hilst på værten før mit kammer stod i lys lue! På et øjeblik var det helt udbrændt, og kun med nød og næppe slap jeg ud, medens adskillige klæder og en dolk og en lanse brændte. Og

havde vi ikke ladet vort udstyr blive tilbage i skibene, var også det gået til.

Da vi så dette, begyndte vi at overveje, hvordan vi kunde komme videre i sikkerhed, Efter lange samtaler bestemte vi os til at gå ned til skibene, indtil vi kunne få de trækdyr vi behøvede for at komme videre. Men det fik vi nej til, og bueskytterne, der holdt vagt ved stranden, forbød os at gøre, som vi havde tænkt os, så at vi – hvad enten vi ville eller ej – måtte slå lejr uden for byen på en åben mark, og blive der i tre dage. – Da fik vi at vide, at rygterne om de svenske hære, som tidligere havde nået os, var sande nok. De havde nemlig været i omegnen i disse dage, og havde med en mindre skare udkæmpet en træfning med Russerne, der havde gjort udfald fra byen, ikke uden betydeligt tab af menneskeliv, thi firs Russere var blevet dræbt af Svenskerne.

Den 9. juni rejste vi videre, ledsaget af hundrede bueskytter og tyve ryttere. Den dag rejste vi en mil, og som vi plejede, overnattede vi på åben mark. Næste dag, den 10. juni, tilbagdelagde vi syv mile. Vi overnattede under nogle træer. – Den ellevte kom vi til Fellin, en by syv mile fra det førnævnte sted. På vejen blev vi modtaget af Russerne med hundrede bueskytter og adskillige ryttere. Og da vi ikke blev ført ind i staden, slog vi os ned på den bare jord uden for murene. Og der blev vi i otte dage, for vi kunne ikke få hverken heste eller vogne. Der blev ganske vist givet løfter om vor videre rejse, men alt hvad de sagde var langt fra sandheden.

Her vil jeg dog ikke fortie eller forbigå de mange Livlandske kvinder, som kom til vores præst med deres spæde børn på armen,

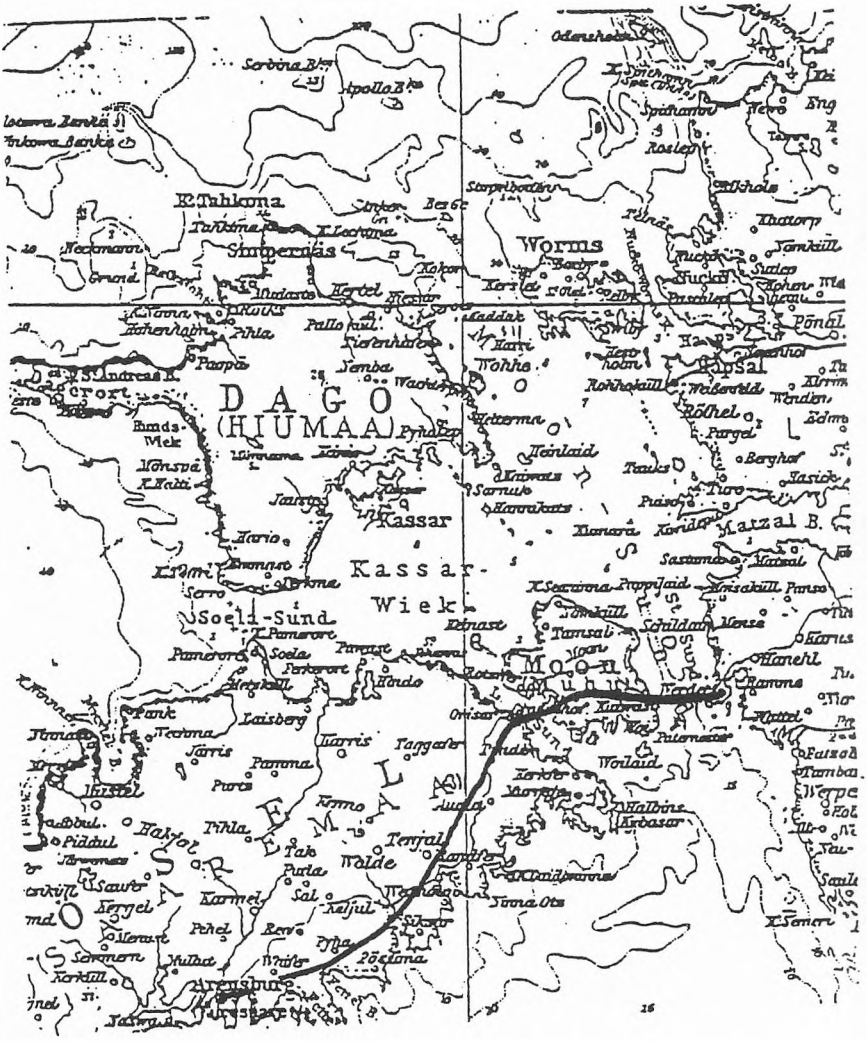
DAGO
(HIUMAA)
Kassar
Kassar-
Wiek
Soela-Sund
Worms
Hapsal
Matzal B.
Moon
Walde
Arensburg

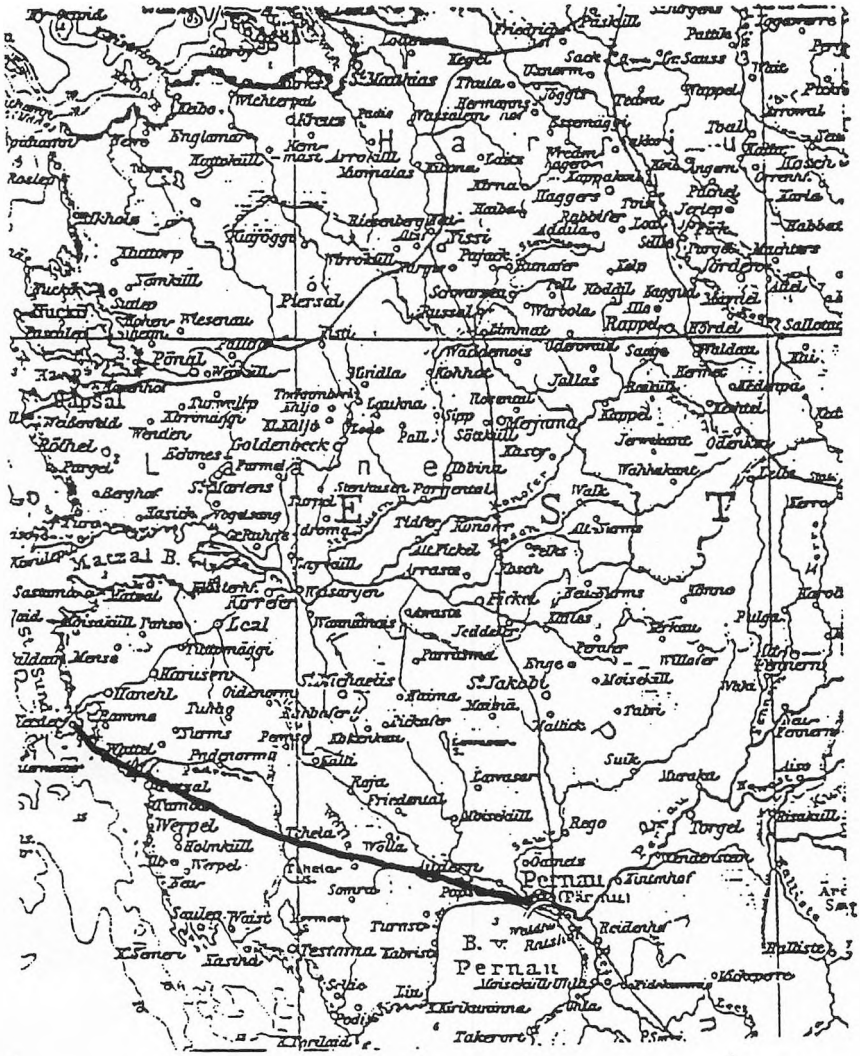
Harju
Lääne
Pernau
Pernau
Pernau

idet de bad om at få dem døbt. Dette skete også, thi i den tid vi var der, blev mere end femoghalvtreds børn døbt, hvoraf nogle var mere end to år gamle. Hvis vi ikke tilfældigvis var kommet forbi, havde de måske aldrig fået Dåbens Sakramente.

Af disse menneskers ulykker bør vi lære at takke Gud for hans Kærlighed til os, at han har givet vore Riger Sit Ukrænkelige Ord, og har prydet vore kirker med Sine Sakramenter, Dåben og Herrens Nadver, hvad de arme Livlændere må undvære, fordi de engang forbrød sig [5]. – Derfor må vi af hjertet ønske at Han altid vil blive hos os med sin Helligånd og oplyse vore hjerter, at vi ikke foragter Hint Hellige Ord, som af Nåde er givet os hedninger, og ikke med et ondt liv eller onde vaner støder Ham fra os!

Den 18. juni forlod vi Fellin og tilbagelagde fire mile og holdt rast i engene. Dér kom Russerne os i møde med to hundrede bueskytter og hundrede ryttere. Og fordi de frygtede fjendtlige tropper, kom de med endnu et tusinde ryttere, alle Tartarer, tillige med hundrede musketerer, som skulle forsvare os mod fjendernes anfald, om det blev nødvendigt. – Ikke så langt derfra ligger borgene Helme, Rujen og Karkus, som endnu var i Storfyrstens hænder.

Den følgende dag, ganske tidligt, omkring klokken to, brød vi op

[5] *Der synes at ligge en forestilling om et syndefald til grund for Ulfeldts ord – et syndefald, som havde fået følger for alle Livlændere indtil Ulfeldts tid. Det vides ikke, hvad dette syndefald skulde bestå i.*

og drog den lige vej mod Dorpat, efter at vi havde sat over en sø nær ved Holsted, og vi blev ved flodbredden efter at vi den dag havde rejst seks mil[6].

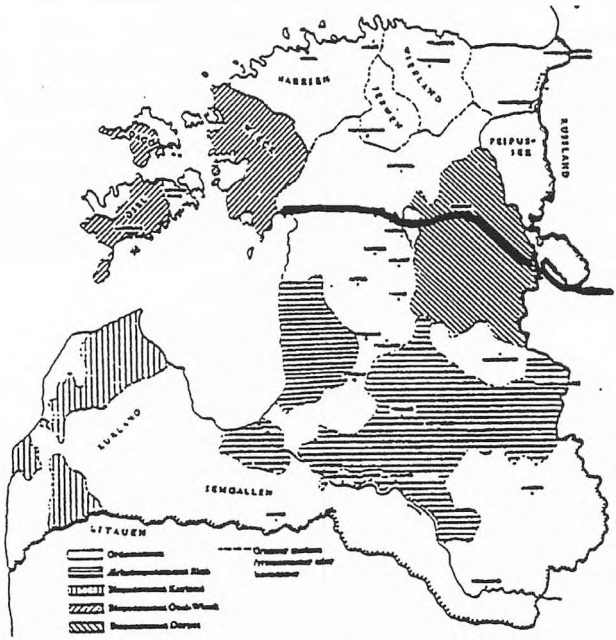

[6] ***Søen er Wirtz-søen (estisk: Virtsjärv), i det centrale Estland. Floden der omtales ("vi blev ved flodbredden") er Embach, der løber fra Wirtz-søen ud i Peipus-søen.***

5. ***Omkring år 1200 oprettedes den tyske Sværdridderorden til Livlands erobring, og i 1219 ydede den Valdemar Sejr hjælp i kampen mod Esterne, hvor traditionen fortæller om Dannebroge, der svævede ned fra himlen. Sendefærdens overnatningsmuligheder er på grund af de svenske og russiske hæres kampe begrænset til den åbne mark, idet den overalt nægtes adgang til byerne. Der berettes om kampe med mange faldne. Jacob Ulfeldt beretter om en hær på 5000 mand af de primitive Tartarer til hest. De gør et stort indtryk på ham – også fordi de er hedninge.***

Den 30. juni ved daggry drog vi afsted igen, og efter syv miles vej nåede vi Dorpat. Denne by er omgivet af en mur, og dens huse er byggede af sten, sådan som man fortæller de også er det i Lybæk, selv om nu alle husene er forfaldne og ødelagte. Men dér fik vi heller ikke lov at komme ind, så vi tog ind på en gård en halv mils vej fra byen. Men eftersom der ikke var noget passende sted i herberget, måtte vi ligge under tag af grene, løv og blade.

Vore ledsagere ville ikke lade os tage den lige vej, men førte os ad en omvej på flere mil over broer, højdedrag, små skove og søer. Det betød fare for vor oppakning, og også tab for os.

Da vi nu var kommet derhen, fik vi at vide hvordan Svenske ryttere havde været i kamp med de Russere, der få dage før os havde været

i Pernau. Det var sket således: Svenskerne var i al hemmelighed draget bort fra Pôltsamaa (som for nylig var kommet i den Svenske konges magt) for at plyndre i Dorpat. Da de kom dertil, satte de straks ild til hele den vidtstrakte og prægtige omegn. De Russere, der var i byen, gik så til angreb på dem. Da Svenskerne så at de ikke var så stærke som de andre, tog de flugten, fulgt af Russerne. På flugten blev der taget fyrre Svenske fanger.
Da Russerne havde vundet denne sejr forsøgte de at komme videre frem. Efter at have samlet henved fire tusind mand drog de den lige vej til Pôltsamaa. Dér tænkte de at det nok skulle gå som de vilde, der var ingen fare på færde, og intet der hindrede dem i at gøre hvad de vilde. Men hør nu, hvad der skete: De Svenske, som havde fået underretning om Russernes ankomst, og som pønsede på en krigslist, satte kar og andre ting, de havde erobret i Dorpat, uden for portene, for at give fjenderne håb om at få det tabte igen, idet de lod det se ud som om de, på grund af fjendens hastige ankomst, ikke havde haft tid til at tage det med sig ind i Fæstningen. Imens gik de i skjul i en lille lund, ikke langt derfra – der var nemlig et sted, så tæt bevokset med træer og krat, at man let kunne skjule sig uden at blive opdaget.

Og Russerne så dem ikke. De løb begærlig hen til byttet og de ting, de havde mistet. Med vold brød de op hvad der var af kasser og kar og andet, og de udråbte deres triumf før sejren var deres. Da Svenskerne så det, løb de frem fra skoven og faldt over Russerne, der endnu var helt optaget af deres fund. De huggede ind på dem og lemlæstede og dræbte dem, og knuste dem så aldeles, at af de fire tusinde undkom kun tre – hvis man tør tro dem der fortalte os herom. De var nemlig i Moskovitens magt.

Herfra drog vi afsted den 22. juni og satte kursen mod Pskov, der ligger 25 mil fra Dorpat. Vi kom seks mil frem den dag, og den følgende nat sov vi under nogle træer, ligesom den næste nat. – Den 23. juni ganske tidlig begav vi os atter afsted, og kom syv mile fremad, og den følgende dag, som var Sankt Hans Dag, kom vi til Pskov, syv mil fra det førnævnte sted.

Samme dag kom en stor mængde Tartarer forbi os, vanskabte væsener som i hobetal drog til Livland imod Svensken og Polakken. De var alle ryttere og let bevæbnede, de havde kun buer, og ikke andre våben. Russerne sagde at de var over fem tusinde i tallet, og at endnu tyve tusinde vilde følge efter. – Disse Tartarer kan tåle de største anstrengelser og udholder tit lang tids sult og tørst. De medfører al den mad, de behøver, men de har ingen vogne med sig. De æder hestekød, som de skærer i småstykker og hænger under sadlen. Desuden er de hedninge; de lever et vellystigt liv, med så mange hustruer som de har lyst til. Ved hjælp af en tolk talte jeg med en af dem, som indrømmede, at han havde ti friller, både Tyske og Russiske og Tartariske.

Den dag kom vi forbi en sø ved navn Peipus, som måler tyve mil i længden, og lige så meget i bredden, og som har tilløb fra tooghalvfjerds floder, men kun afløb ud gennem én, som flyder ud til Narva. Vi kom også til et sted hvor der for fyrretyve år siden havde stået et slag mellem Russere og Livlændere. Livlænderne vandt, og der faldt fire tusinde Russere. Der er bygget et lille hus her til evigt

minde om dette slag. Ligeledes besøgte vi på vejen klosteret Isborg[7], hvor vi så de hellige billeder, men vi fik ikke lov at træde ind i kirken, skønt døren stod åben, fordi de anså os for uværdige til at træde ind i det Allerhelligste.

[7] *Russisk: Izborsk*

6. ***Efter at have hørt om et Russisk kloster, hvor munkene beder uafladeligt for Storfyrsten, kom sendefærden til byen Pskov, hvor den første ordre lød på, at den skulle indkvarteres i et herberg i en forstad, hvor de nærmest var fanger. Ingen måtte forlade bygningen, og mad og drikke blev nægtet dem. Jacob Ulfeldt kan ikke tilbageholde et par barske bemærkninger om folkets løgnagtighed og bedrageriske adfærd.***

De fortalte os, at ikke langt derfra var der et andet kloster, velstående og rigt, med tre hundrede munke. Deres kirke lå under jorden, så man ikke kunne se den. Munkene er altid optaget af bøn og faste, på deres vis, og har fået skattefrihed af Storfyrsten, ligesom deres gårde er fritaget for hoveri til Adelen, og selv i krigstider er de fri for Adelens krav. Munkene skal til gengæld passe deres bønner om lykke og sejr for Storfyrsten, især i Livland, og man tror at Gud taler igennem dem. Selv om vi gerne havde set dette kloster, tillod tiden det dog ikke.

Da vi var kommet til Pskov, anviste man os et hus i omegnen; vi måtte ikke komme ind i selve byen. Her skulle vi alle blive, til vi fik besked fra Storfyrsten om vor videre rejse. Straks efter blev det forbudt os og vore tjenere at forlade huset. Og selv om vi ikke havde

det mindste at drikke, fik vi ikke lov til at købe noget som helst af kroværterne der i nabolaget. Vi så endda én blive strengt straffet, fordi han havde solgt en smule mælk til tjenerne. – Siden gav man os dog lidt, lige det nødvendigste, men det fik vi af adjudanterne, der skulde hjælpe os; men det kostede os stort besvær. Thi de lovede os meget, men gav os kun lidt. Skal jeg sige mere herom? Menneskene dér er så store løgnere, og vandrer så langt fra Sandheds vej, at man slet ikke kan stole på dem, og de skammer sig ikke over at lyve og stjæle; thi hver dag stak de noget til side til sig selv, næsten halvdelen af det korn og øl og melske[8], som vi skulle havde haft, og de tog sig ikke af at vi opdagede det og advarede dem mod deres tyveri. Desuden beholdt de hver dag selv nogle af de heste og vogne der var bestemt for os, undertiden flere, undertiden færre, og gav dem tilbage til bojarerne, der skaffede dem til veje for mange penge, til stort besvær for os, thi vore tjenere blev tvunget til at se til tit og ofte – jeg tror virkelig ikke at der findes noget folk der er så skamløst uanstændigt som det vi taler om her.

Det var hvad jeg vilde sige om deres karakter; lad os nu tale om noget andet. Byen ligger i en flad egn og er omgivet af mure og tårne og voldgrave. Herfra sejler man over til Narva ad den flod der løber igennem byen, og ud i Peipus–Søen. Velikaja hedder floden.
I byen handles der mængder af voks og hør og hamp; på torvet, hvor det sælges, ses det i overflod. Og byen er prydet med ikke mindre end 300 kirker og 150 klostre, hvad jeg har ladet mig sige af folk der mener at de kender tallet nøjagtigt. De er næsten alle bygget af sten,

[8] *melske var på denne tid en yndet drik – en blanding af mjød og øl.*

der lyser ud over byen med stor skønhed fra de høje tårne, der er tækkede med jern og tin.

7. Den 28. juli kom der ordre fra Caren, at sendefærden øjeblikkelig skulle begive sig til Novgorod, ca. 35 mil fra Pskov. Her blev de for første gang siden afrejsen fra Øsel indlogeret under tag på en gård, som havde tilhørt Carens myrdede broder. Jacob Ulfeldt beskriver senere, hvordan broderen var blevet myrdet på Carens befaling med et bæger gift.

Den 28. juli, da vi var ved at tro at vi skulde blive dér i over en halv måned, fortalte adjudanterne os om aftenen, at de samme dag havde fået brev om at vi skulle rejse til Novgorod, 35 mile fra Pskov. Derfor drog vi af sted den 30. juli. Om natten lå vi på den bare jord efter at have tilbagelagt syv mil. Andendagen rejste vi fem mil, den tredje dag syv mil, den fjerde seks mil, og den aften kom vi til Ilmen–Søen. Den er ti mile lang og otte mile bred. Over den sejlede vi til Novgorod.

Nær ved en landsby ikke langt fra byen Ny Rusland finder man salt. Det er som skabt på vidunderlig vis af Gud den Almægtige. Thi floden har fersk vand, som alle floder, men nær ved vælder der salt vand frem. Af det udkoges ganske skarpt salt, så at Russerne ikke synes at skulle mangle salt.

Der findes også salt nær ved Novgorod og andre steder, hvad der undrede mig, især fordi jeg ofte havde hørt hjemme at Russerne ikke kunde få salt, når de var afskåret fra havet, eller hvis vejen til Narva ikke var farbar. Jeg så nu selv hvor anderledes det var.

Da vi var kommet dertil førte man os til en gård, hvor tidligere Storfyrstens broder havde boet, ham der var blevet myrdet. Gården var af træ, som hele byen var det, og ligesom iøvrigt alle huse i hele Rusland er bygget af tømmer. – Vi fik straks forbud mod at gå ind i andre huse. Det forbitrede os meget at vi på den måde ikke kunde købe det vi behøvede. Ikke des mindre var denne by den første der tog imod os, og hvor vi lå under tag, siden vi rejste fra Øsel, som er under den Danske Konge, og som lå 112 mile herfra – jeg ser her bort fra de tre nætter vi lå uden for Pskov.

Her fik vi at vide at Tartaren Krim[9] lå med sine tropper uden for Moskva, og med endnu flere tusinde Tartarer ikke langt borte. Han ville angribe Rusland, hvorfor Storfyrsten havde fundet det usikkert at blive i Moskva, og bedre at trække sig tilbage til fæstningen i Aleksandrov, hvor han kunde være i sikkerhed for angreb. Han huskede den ulykke som Tartarerne havde forvoldt i Moskva otte år tidligere, da de havde sat næsten hele Moskva i brand. Fyrre tusind huse var dengang lagt i aske, og to hundrede tusinde Russere blev myrdet og brændt.

[9] *Det er som om Ulfeldt tror at Tartarernes anfører hedder Krim. Det er ikke rigtigt, men der er tale om Krim-Tartarer, altså folk fra halvøen Krim i Sortehavet.*

Her havde jeg næsten glemt at fortælle om Novgorod og om denne bys fortrin. De er nok værd at kende, ikke mindst fordi byen tidligere var landets hovedstad, og indtil for firs år siden ikke lød under Moskovitten, men havde sin egen regering. Dens herredømme rakte på den ene side op til grænsen til Norge, og til den anden side til Litauen, 300 mile i længden og 200 mile i bredden, og den var tidligere så mægtig at den sagtens kunde forsvare sig mod både fjender og naboer. Deraf kom også det ordsprog: "Hvem kan modstå Gud og det Store Novgorod?"

Og byens magt varede ved indtil den dag, da der opkom had og splittelse mellem byens borgmestre, og det kom dertil at de tog Moskovitten som opmand i deres strid. Han tog parti for den svageste part og undertrykte de andre. Siden bemægtigede han sig byen og opkastede sig til herre over den.

Hvad byens huse angår, da er de fortræffeligt bygget, på Russisk vis, og byen prydes af talrige kirker og klostre. Den er anlagt på et såre skønt, fladt område, overalt rigt på afgrøder og grønne enge, fiskevande, damme, floder og alt godt. Men jeg kan heller ikke fortie at mange byer og gårde og landsbyer mellem Pskov og Novgorod er ødelagte, og jeg må også nævne grunden.

For otte år siden – om jeg ikke tager fejl – fattede Storfyrsten mistanke til sin broder, at han efterstræbte ham og havde onde planer med ham. Om det er sandt, ved kun Gud. Men han lod sin broder kalde til sig og rakte ham et bæger med gift. Da han havde drukket det blev han syg og døde. Derpå udvalgte Storfyrsten sig 300

Opricniker[10] og gav dem magt over borgernes liv og død, ja over deres ejendele og ejendomme og alt hvad de overhovedet havde. Opricnikerne spredtes over hele landet, fra Moskva til Pskov, jævnede en mængde huse med jorden og dræbte mænd, kvinder og børn som de havde lyst til, udplyndrede købmændene, udgravede fiskedammene, brændte fiskene – kort sagt, de hærgede og ødelagde alting i den grad at det var lige så afskyeligt at se som det er at fortælle om. Og hvis ikke adjudanterne havde givet os hvad vi behøvede til livets opretholdelse, var vi døde af sult. Så lidt ejede landets indbyggere at vi ikke kunde købe så meget som et æg, uden nogle ganske få steder. På samme tid kaldte Caren en stor mængde mennesker til Novgorod, som om han vilde forhandle med dem om vigtige sager. Da de var kommet, befalede han at de alle skulle samle sig på en bro nær ved byen – denne bro havde vi daglig for øje – og da de var samlede, lod han dem kaste på hovedet ned i floden, og mange tusinde mennesker druknede og døde, mennesker som han havde mistænkt for at de ville have hjulpet hans broder, ham han havde myrdet med gift. Og hvad der i sandhed var forunderligt, mængden af druknede i floden var så stor at floden blev drevet ud af sit leje, den bredte sig op over grønne enge og frugtbare marker og gennemblødte alting. – Det lyder utroligt og usandsynligt, men det er fortalt af troværdige mænd, der endnu lever under Moskovitens herredømme i Novgorod – ellers havde jeg ikke "nedfældet det på dette papir", som man siger.

[10] *Opricniker, et særligt politikorps, som Caren havde oprettet i forbindelse med en omorganisering af Centraladministrationen.*

8. En måned senere som fanger i Novgorod kom der bud fra Caren, at Danskerne nu måtte gå frit overalt med deres tjenere og købe og sælge frit. Men da de bad tolkene om en båd for at sejle på floden, blev det afslået, og det blev igen forbudt Danskerne at gå ud. Jacob Ulfeldt protesterede nu voldsomt – men forgæves. Han beskriver den jævne befolknings rå og obskøne adfærd.

Medens vi blev opholdt her, behandlede adjudanterne os hver dag med et voldsomt had. Det skal ikke forties, men siges tydeligt, for at de dannede kan forstå med hvilken grusomhed disse barbarer behandler de Germanere som de har magt over. Men efter at vi havde været i forvaring i Novgorod i hele fjorten dage, kom de til os og fortalte at der samme dag var kommet bud fra Moskva om at Storfyrsten havde bestemt at vi og vore tjenere måtte komme og gå som vi vilde, og købe og sælge alt hvad vi havde brug for.

Dette kom os godt tilpas, thi vi længtes meget efter at forfriske os og røre os, efter så lang tid inde. Altså bad vi dagen efter igennem vor tolk, om de vilde behage at skaffe os en båd, så vi kunde sejle op ad floden, ud af byen, og skyde nogle fugle; men det afslog de bestemt, og de var i det hele taget modvillige. Dagen derpå, da vi var gået ud i det grønne, lige uden for vort herberg, for at forfriske

gemytterne, fulgte de os lige i hælene, rettede beskyldninger imod os og forbød os at gå ud oftere, De sagde at Caren vel havde givet vore tjenere lov til at gå ud for at købe, hvad vi behøvede, men vi selv måtte ikke.

Hertil svarede vi, at vi af vor højt Ophøjede Kongelige Majestæt var sendt som Ambassade til Storfyrsten af Moskva for at forrette ting, der var os pålagt, og det skete efter Storfyrstens anmodning.

Han havde mere end een gang sendt breve til vor Konge og tryglet ham om at sende udsendinge til sig. Vi var heller ikke kommet som købmænd, derfor syntes det os sært at det, som vore tjenere måtte, blev nægtet os. Vi var ikke vant til at sidde idelig indemuret i et hus, men til forhold der var mere gavnlige for vort helbred. Vi ønskede intet hellere end at komme til Moskoviten, og hvis det ikke kunde ske snart, mente vi at de ikke med rimelighed kunde nægte os udgang af vort herberg af og til.

Vi kunde heller ikke tro at Russerne vilde behandle os som fanger. Thi hvis så var, da havde vi vort frie rejsepas fra Caren. Vi bad dem altså om at forklare sig. Og vi føjede til, at Carens legat, som fornylig havde været hos Kongen, ikke var blevet tilbageholdt som vi blev det her, og der var ikke sket ham noget ondt, end ikke det mindste. Han var blevet prægtigt modtaget og kørt omkring hvor han vilde, til vogns, han var blevet indbudt til gæstebud, og allevegne venligt behandlet og bespist. Derfor var det mærkeligt at de ikke tænkte på at gengælde disse store velgerninger i nogen måde og at behandle os som deres egen udsending var blevet modtaget hos os. – Men de brød sig ikke det mindste om hvad vi sagde, og svarede, at nu var vi hos dem og skulde lyde deres vilje og gøre som de sagde. Ethvert land havde sine egne skikke, som hver enkelt måtte følge, og de var sikre på at vi forstod, at det der er i floden, må følge med

strømmen. Da vi havde hørt dette og andet lignende, blev vi så lede ved at tale med dem, at det hverken han siges eller skrives. Da vi desuden indså at vi blev tilbageholdt i længere tid – og de behandlede os rent ud sagt som fanger – forlangte vi tilladelse til at sende bud til Caren for at kræve foretræde for Hans Majestæt. Det vilde de heller ikke give os lov til, de påstod at han meget vel vidste at vi var kommet, og han skulde nok holde os tilbage og lade os rejse som det passede ham – eller som de sagde: "Hos Gud og ham er al magt".

Dette svar måtte vi nøjes med, og vi levede nu et ensomt og trøstesløst liv. Thi så længe vi var der, kom ingen og besøgte os, uden to gamle, senile bojarer, som i begyndelsen førte sig frem med stor adstadighed, men som viste sig at være nogle plumpe karle. Jeg kan ikke lade være med at fortæller om hvordan de téede sig, så mine dannede læsere kan vide hvilket barbari der råder dér i landet, og hvilke grove og ubehøvlede stude og æsler de er.
Den 19. juli ind under aften, da det var tid for nadver, kom de og satte sig ved vort bord. Og efter at de havde fået noget godt at spise og havde drukket rigeligt med melske, som de åbenbart plejer, bar man ost frem. Da de havde set den og smagt den, bad de om at måtte få den. De fik den da også, og gav den straks videre til deres tjenere, som skulde gemme den. – Derpå blev der frembåret lækkerier, sukker, granatæbler, figner, syltet sukat og andet af den slags, som altsammen var bragt med fra Danmark. Af det åd de først så meget de kunde proppe i sig. Resten tog de af fadene og gemte i deres tørklæder, og syltetøjssaften der lå tilbage i fadene, strøg de af med fingrene og slikkede det i sig, ligesom børn eller betlere der får mad ved dørene. Og selv om de fik rigeligt af både øl og melske var de

dog ikke tilfredse, men de bad om at få mere at drikke, Rhinskvin eller andet. Så fik de rødvin, en Alicante. Da de havde smagt den, drak den ene den anden til med et kys. Og hver gang de skålede, kyssede de igen hinanden. Og det var ikke alene dem der téede sig så uopdragent, men vi så det samme hver dag hos andre. Hver dag kom der trompetere til os og spillede komedie, på deres vis. Tit og ofte tog de deres bukser af og viste os deres skamdele, både for og bag. Undertiden faldt de på knæ og løftede deres bare rumpe i vejret, i højeste grad uforskammede.
Undertiden gjorde kvinderne det samme. Thi da vi en dag stod foran vort hus sammen med mange af vore tjenere, så vi kvinderne der i nabolaget, hvordan de løftede skørterne op og viste os deres skamdele gennem vinduerne, både forfra og bagfra – og de rakte deres nøgne fødder ud af vinduet, snart den højre fod, snart den venstre, snart ballerne, snart andre ting, uden at genere sig for adjudanterne, der også var til stede. Heraf kan man slutte og se klart, at dette folks sæder er så bondske og fordærvede, at hvis man stillede dem ved siden af civiliserede mennesker vilde de blive til latter for dem, som om de var dyr, eller kun lidt mere end dyr.

Dagen efter opsøgte en af adjudanterne os. Han hed Fëdor, og var en gammel og alvorlig mand. Jeg diskuterede deres tro med ham, og da vi i samtalens løb kom ind på spørgsmålet om Synden mod den Helligånd, sagde han at man kunde blive salig, selv om man daglig lagde synd på synd, hvis man blot havde i sinde engang at gøre bod og omvende sig. – Jeg var ikke enig med ham og sagde, at det var vel sandt, at hver en synder kan blive frelst, også selv om han en besmittet af mange og store synder, men kun hvis han vil gøre bod og påkalde Guds Nåde i Tro. Men hvis han ikke undså sig for at

synde på Nåden, i det håb at han engang kunde gøre bod, da syndede han mod Den Helligånd, og den synd skulde aldrig tilgives ham, hverken i dette eller i det kommende liv.
Da han hørte det, svarede han at alle synder bliver tilgivet, og det kunde han bekræfte med et eksempel. Maria Magdalene, sagde han, var en overmåde uren hore, og havde ofte drevet utugt og syndet svart. Men da en mand, som hun mødte på vejen, bad hende om at ligge med ham, for Guds skyld, da havde hun sagt ja til hans bøn. Og da han havde fået sin vilje, var hun blevet frelst og indskrevet i Helgenkalenderen med røde bogstaver, og det fordi hun ikke havde sagt nej, men givet lov, for Emanuels Navns skyld.

Selv om alt dette er aldeles urimeligt og eventyrligt og smager af forfængelighed, mens det dog blev sagt for at bekræfte hans mening om Troen, så har jeg nedskrevet det for at vort folk kan vide, hvilket mørke der har sænket sig over disse menneskers sind, når de i steden for Evangeliet må høre på snak og eventyr, og skal regne det for Guddomsord. Her synes hint ord af profeten at passe: "Fordi de ikke tror Sandheden har Gud givet dem en virksom ånd, så de tror løgnen"[11]. Når de altså ikke vil have Guds ord som en lygte på deres sti, må de færdes i mørke.

Af deres ulykkelige blindhed bør vi lære at modtage Guds Ord mere varsomt og med største ærbødighed og taksigelse, og med den største flid vogte os, at vi ikke giver Gud anledning til at flytte Ordets lysestage fra os, på grund af eftergivenhed og foragt for Hans

[11] *Pauli Andet Brev til Tessalonikerne. kapitel 2, vers 11*

Ord. – Jeg skal forbigå andre vildfarelser og forblindelser, som vi daglig mærkede hos dem, vi var sammen med, medens vi var i Novgorod; men da en del af deres ceremonier er os bekendte, vil jeg melde lidt derom.

9. ***Under det lange og ufrivillige ophold i Novgorod brugte Jacob Ulfeldt tiden til at diskutere religion med Russerne. Deres kirker har altid mange afguder og billedstøtter, som de tilbeder, og deres præster er ulærde og forstår kun russisk. Han forklarede dem, at man skulle tilbede én Gud i Tre-Enigheden og ikke billedstøtter. Med henvisning til skriften ville han få dem til at tro på Guds Ord, men alt var forgæves. De svarede, at de plejede at henrette dem, som talte med foragt om deres billedstøtter. De var helt sikre på at Luther var fordømt tillige med alle hans tilhængere.***

Den første august, ved solopgang, da vi var ude at spadsere for at forslå tiden, så vi langt fra os en stor menneskemængde ved en flod lige ved byen, hvor næsten alle borgerne var forsamlet, både mænd og kvinder. Kvinderne bar børnene på armen, mændene ledte de større børn ved hånden. Desuden var der der en mængde munke og nonner. Så snart de var forsamlede, trådte deres Ærkebiskop frem med et stort kors i hænderne, fulgt af adskillige præster og andre gejstlige. Da han havde besteget en høj bro, som netop var bygget over floden for hans skyld, holdt han en tale til folket og velsignede det, og efter den papistiske måde viede han vandet med sine ceremonier. Straks derefter kastede adskillige nøgne mandfolk sig i

det, og efter den papistiske måde viede han vandet med sine ceremonier. Straks derefter kastede adskillige nøgne mandfolk sig i floden i alles påsyn, helt uden tøj og uden at dække deres blusel. De var ikke forlegne ved at blive set af jomfruer og kvinder. Kvinderne skyllede deres børn i samme vand. Endelig stænkede de også vand på deres billeder og afguder, og således helligholdt de den fest.

Jeg ved ikke om jeg må opholde læseren med at fortælle om de ceremonier de bruger, når de brygger øl – hvordan de påkalder Gud, så de kan få godtøl. Når de øser vand i karret, har de et billede bundet ved enden af en kæp. Med kæppen fører de billedet helt ned til bunden og trækker det så straks op igen. Det samme gør de når de hælder malt og humle i; bagefter løfter de billedet på kæppen og tilbeder det med bøjede knæ og sænkede hoveder, og signer sig med kors i panden. Og de hænger så fast ved den slags overtro og er så forblændede af den slags dumheder, at de tror at alt deres arbejde er forgæves uden disse ceremonier.

Da jeg nu har talt om deres ceremonier, bliver jeg også nødt til at tilføje noget om deres religion, sådan som jeg har forstået den ud fra Russernes egne ord og deres indbyrdes samtale, samt af deres fagter og andre forhold. – Deres religion er nærmest Papistisk. De tilbeder billeder og har fire fastetider om året: Den første, fra Sjette Søndag efter Trinitatis til Peters og Pouls Fest; den anden, de fjorten dage før Mariæ Himmelfart; hele seks uger før Kristi Fødsel; og til sidst de

syv uger forud for Påske[12]. På disse tider spiser de hverken kød eller smør, men kun fisk, eddike, løg, rødder og andet lignende.

De har to Sakramenter, Dåben og Herrens Nadvere, og de uddeler Nadveren under begge former. Vinen skal være rødvin, ingen anden drik må bruges. Hver dag går de troende hen til Kirken, og hvis dørene er lukkede, korser de sig foran døren, falder på knæ og bøjer hovedet mod jorden.

Man hører ingen sværgen eller banden hos dem, de bruger ikke Guds navn til at sværge ved, eller Djævelens til at forbande med, men deres eder er ved deres mor, eller ord som hund, tævesøn, horeunge, på Russisk "podi k materi", "sobaka", "suginsin" og "pledinsin".

Deres præster er ulærde, de forstår kun Russisk; thi af lærde findes ingen[13]. De er alle gifte; en ugift mand antages ikke til et kirkeligt embede. – Hvad man kan undre sig mere over er, at når en præst

[12] *De fire fastetider, i den orden som Ulfeldt opregner dem, er:*
1. Den såkaldte Apostel-Faste (efter Apostlenes Gerninger, kap. 13, vers 3). Festdagen for Apostlene Peter og Paulus falder d. 29. juni.
2. Maria-Fasten; Mariæ Himmelfart er d. 15. august.
3. Jule-Fasten, fra d. 15. november til d. 24. december (fyrre dage).
4. Fasten inden Påske. Den ortodokse Kirkes beregning af, hvornår Påsken falder, afviger fra de Vestlige Kirkers.

[13] *Ved en stor Russisk kirkeforsamling (Stoglavij Sobor) i året 1551 blev det sagt at "Undlader vi at ordinere analfabeter, vil kirkerne blive uden præster".*

mister sin hustru, sættes han straks fra bestillingen. Han får heller ikke lov til at gifte sig igen, med mindre han siden hen vil leve som privatmand.

De klæder sig på Græsk vis, og har langt hår og skæg, som de ikke lader klippe. De prædiker aldrig, men hver dag foredrager de Evanlierne og de hellige sange på deres vis. De holder ikke Sabbaten hellig, men når gudstjenesten er forbi – og den er hurtig overstået – driver de handel og arbejder med andre ting.

Deres kirker er prydede med mange afguder og billedstøtter, som de straks tilbeder når de får øje på dem. Og alle har den slags billeder hjemme og viser dem usædvanlig respekt. Om halsen har de et kors, som de ærer med hellige fagter.

Her skal det ikke forties at jeg tit og ofte talte med dem om Religionen og Gudstjenesten, og jeg sagde til dem at de ikke skulde tilbede helgenerne. Det viste jeg med adskillige ord fra Skriften, såsom Anden Mosebog, kapitel 20, og Femte Mosebog, kapitel 5: Du må ikke gøre Dig noget udskåret billede ... du må ikke tilbede eller dyrke det. – Ligeledes Esajas, kapitel 44, hvor Profeten ler ad dem der laver sig billedstøtter. Ligeledes Baruk, kapitel 6, og Apostelen Pauli brev til Korintherne, hvor han siger: Fly afguderne.
– Dermed vilde jeg prøve at drage dem fra deres vildfarelser og få dem til at tro på Guds Ord. Men alt var forgæves. De havde egentlig ikke noget at støtte sig til, eller nogle grunde at forsvare sig med, de talte i grunden også ganske overfladisk om disse ting, men de sagde dog, at deres forfædre havde tilbedt billeder, derfor skulde de også gøre det. Og de så daglig jærtegn, som kunde bevise at det var rigtigt

at tilbede billeder. Alle ved jo også, at jordiske herrer har deres kanslere og råder og sekretærer, som undersåtterne skal komme til først, før de træder frem for fyrsterne selv; og jo mere fyrsten værdsætter disse fortalere, jo hurtigere kan undersåtterne opnå hvad de vil.

Hertil svarede jeg at det forholdt sig anderledes med de himmelske ting end med de jordiske. Vi havde fået den udtrykkelige befaling at vi skulde tilbede én Gud i Tre-Enigheden, og Tre-Enigheden i Enheden – og ikke helgenerne! Ligeledes at der ingen mellemmand var mellem Gud og mennesker uden Jesus Kristus. Ligeledes at vi havde adgang til Faderen ved Sønnen, ikke ved Petrus eller Paulus eller Nicolaus eller nogen anden, og Gud havde forbudt os at tilbede udskårne billeder; og i Det Første Bud var det blevet os forbudt at påkalde andre guder. Derfor, sagde jeg, skulde man sky al billed-dyrkelse.

Da de havde hørt på mig, mærkede jeg at jeg havde lukket munden på dem, så de ikke kunde svare mig. Men så udbrød de, med vrede miner, at man plejede at fængsle og henrette dem, som før havde talt med foragt om deres billedstøtter, og de var aldeles sikre på at Luther var fordømt, tillige med alle hans tilhængere, men at der var frelse for dem der ikke skammede sig over at påkalde helgenerne. Og man havde set eksempler i Rusland, og nu også i Novgorod, på at de dødes legemer – hvis man altså vil tro det – ikke var gået i forrådnelse, selv om de var begravet for mange år siden: de rejste på ny hovedet, halsen, brystet og arme og hænder, som det kunde ses af alle. Heraf måtte man slutte, at disse havde været overmåde fromme, og skulde regnes blandt helgenerne.

Da jeg hørte det, sluttede jeg samtalen, og da jeg mærkede deres trusler, gjorde jeg mig ikke flere tanker om at tale med dem om dette emne.

10. *Efter en måned og fem dage som fanger i Novgorod fik sendefærden den 4. august før solopgang besked fra Caren, om at den straks skulle rejse til Moskva. Jacob Ulfeldt fortæller om rejsens strabadser – mange tjenere måtte gå til fods uden mad og drikke – heste og vogne kunne ikke skaffes. Sendefærdens lidelser med udmattede og udhungrede mennesker til fods igennem ruinbyer og øde landskaber er ubeskrivelig.*

Efter at vi nu, meget mod vor vilje, havde tilbragt en måned og fem dage dér, kom adjudanterne til os natten mellem den tredje og den fjerde august, endnu før solopgang, og bankede på min dør, og bad om at blive lukket ind. Det syntes mig sært, eftersom de aldrig før havde besøgt mig om morgenen, når jeg hvilede mit legeme i nattøj. Men så snart der blev lukket op for dem, kom de hen til min seng og lod mig vide at de havde fået breve, hvorved vi blev kaldt til Moskva. Vi skulde rejse samme dag. Adjudanterne havde fået ordre til at føre os fra Novgorod til et andet sted. Skete det ikke, ville de blive straffet på livet.

Da jeg fik det at vide, sagde jeg, at jeg længe havde været parat, og ofte havde ønsket at komme af sted, og at intet var mig kærere end at rejse nu, så jeg skulle ikke tøve. Da det var sagt, gik de, idet de lovede at de så snart som muligt vilde skaffe os heste og vogne. Men

da der i høj grad var mangel på trækdyr, kom vi ikke af sted før klokken to om eftermiddagen, Vi gik om bord i nogle skibe, med ganske få tjenere, og sejlede til Bronnicy, fire sømil fra Novgorod, medens de andre begav sig af sted til lands med vogne og heste. De mødte os samme nat i Bronnicy, efter at have kørt otte mil.

Næste dag tog vi afsted ganske tidligt og kom syv mil frem til Saitza. Derfra otte mil på en dag, til Krestcy, og derpå otte mil igen til Jazelbicy. – Disse dagsrejser og de følgende var yderst besværlige, fordi vore vognheste måtte trække mere end de magtede, og kuskene løb væk. Vore egne tjenere måtte så, hvad enten de vilde eller ej, være kuske på en strækning af 67 mil. I alle de byer hvor vi overnattede var alle mand forsvundet med deres heste og liggendefæ, så vi måtte helt til Torzok med de samme heste som vi havde haft med fra Novgorod. Til sidst blev nogle af hestene så medtagne af varmen og den tunge oppakning, så de blev kvalt og døde, og vore tjenere blev så udmattede at de knap kunde stå på benene. De var ikke kun svage efter den lange og vanskelige vej, som de var gået til fods, men også sultne og tørstige fordi de ikke havde fået så meget som en dråbe øl eller melske eller andet at drikke hele vejen fra Novgorod til Vysnij Volocek – en strækning på 53 mil. Staklerne måtte drikke vand, med stor væmmelse. En sjælden gang fik de vand blandet med mælk. Det måtte de så slukke og stille tørsten med. Men selv om vore folk ikke kunde holde ud at se deres trækdyr så udmattede, medens de selv heller ikke mere kunde holde til anstrengelserne og pinslerne, så gav adjudanterne os dog ikke lov til at hvile vore trætte legemer nogen steder, ikke en eneste dag, men vi skulle videre. De sagde at det var Carens bud at vi skulde være i Moskva den nittende august, og det skulde overholdes – uden hensyn

til folk eller trækdyr eller oppakning eller noget som helst andet.

Vi havde daglig ventet på bedre forhold, men var blevet skuffede i vore forhåbninger alle vegne, så vi havde nu god grund til at klage til adjudanterne og indtrængende bede dem om at skaffe os heste og vogne og proviant. Vi mindede dem altså om, hvad de havde sagt i Novgorod: At der var kommet brev fra Caren om at de skulle føre os til Moskva. Derfor havde de bedt os om at gøre os hurtigt færdig til afrejse, og det var også sket den samme dag. Men i adskillige dage havde vore tjenere udholdt de største lidelser, mens vi håbede at det vilde blive bedre. Vi havde ikke før villet klage herover, for at de ikke skulde synes, at vi var for utålmodige, og tro at vi ikke var vant til at lide møje på rejser. Men da vores elendighed blev større hele tiden og vor rejsekost mindskedes, mens vore tjenere og trækdyr blev hårdt belastede, da måtte vi sige dem rent ud, hvad vi mente:
Vi var sendt af Frederik den Anden, Danskernes Konge, til Storfyrsten af Moskva, tillige med andre Adelsmænd og vore tjenere, for at ordne forretninger der var pålagt os. Vi havde ikke ventet andet end at man vilde give os hvad der var nødvendigt til livets opretholdelse. Men vi havde, ganske uventet, måttet tåle sult og tørst og mangel på heste og kuske og andre ubekvemmeligheder, hvad der syntes os sælsomt – især da vi havde været tilbageholdt i Novgorod i fem uger, så der havde været tid nok til at fremskaffe det der var brug for på rejsen. Vi havde ikke ansat vore tjenere til at være kuske, eller til at gå på vejene, men for at de skulle tjene os, og for at være Kongen og Riget og Os til ære, ikke til vanære.

Og vi havde så mange penge selv, at hvis det fornødne kunde skaffes til veje, skulde det ikke være nødvendigt at vore tjenere led

nød, eller at vi skulde bede nogen om noget uden at betale for det. De skulde også vide at vi ikke var Jøder eller Tyrker, hvorfor vi bad dem så høfligt som vi kunde om ikke at behandle os anderledes end andre Kristne – og de vilde jo gerne selv regnes for sådanne – for ikke at fortørne Gud eller bringe skam over deres Storfyrste, eller spot over vor Konge.

Da de hørte det, svarede de, at det forstod de vel, og at de tydeligt så hvordan vore tjenere led nød og udholdt mange pinsler, men det kunde de ikke gøre noget ved nu. Men de vilde gøre alt hvad de kunde for at vi skulde få friske og flere heste. Da de havde sagt det, gik de bort.

Hvordan gik det nu ellers med Eders rejse? kunde vor Læser spørge. – Dagen efter tog vi videre med de samme heste, eftersom der ikke var andre at få, og med stor møje kom vi otte mil frem til den lille by Jedrovo. Men så snart vi kom dertil, løb alle de, der skulde skaffe os heste væk, ud i skovene. De få som blev tilbage, blev pryglet kraftigt, indtil de lovede at give os friske heste. Det samme overgik præsten der i byen. Han fik også prygl indtil han skaffede os en hest. Alligevel kunde adjudanterne med alle deres trusler og slag ikke skaffe flere end seks heste fra hele byen. Og dagen efter, den 10. august, blev disse heste stjålet og bortført, så vi måtte rejse endnu ni mil til Kolomna. Og derfra den 11. august, fem mil til byen Vysnij Volozek, medens mange af hestene styrtede på

vejen[12]. Langs hele vejen var næsten alle gårde ødelagte og jævnede med jorden af den Moskovitiske Car, ligesom på den anden side af Novgorod, fordi han mistænkte beboerne for at have hjulpet hans dræbte broder, og for at have sammensvoret sig om at dræbe ham selv.

Denne by er gennemstrømmet af en flod. Ad den sejler man helt til Tver', 26 mile derfra; og man fortæller, at ikke langt derfra springer der en kilde, der bliver til en flod, der flyder ud helt til Novgorod, og som kan besejles hele vejen.

Den 12. august brød vi op, og samme aften kom vi til Vidropusk, efter at have tilbagelagt syv mil. Hertil rækker Novgorods herredømme, og her begynder Fyrstendømmet Moskva, hvis jord er meget forskellig fra den vi havde forladt, thi den er flad, frugtbar, vel opdyrket og overalt rig på afgrøde. – Derfra kørte vi med vogne og heste til Torzok, den 13. august; det var syv mil fra det førnævnte sted. Denne by ligger i en jævn og smuk egn, ved floden Tverca, og husene er bygget af tømmer, på Russisk vis. Her kunde vore tjenere for første gang nogenlunde dæmpe deres knurrende maver med melske, efter at have døjet sult og besvær længe, som før sagt.

Den 14. august rejste vi videre og kom til Tver', en vej på 12 mil. Denne by var tidligere en overmåde rig handelsstad. Nu er den

[12] *Vysnij Volozek lå ved et slæbested (russisk volok), der var vigtigt i middelalderen. Det var slæbestedet mellem Volga og de nordlige floder, der førte op til Novgorod. Når vikingerne kom nordfra, fra Novgorod, sejlede de over Ilmen-Søen og op ad Msta, til Vysnij Volozek, trak skibene over land til floden Tverca, og sejlede så til Tver', der ligger hvor Tverca løber ud i Volga.*

ganske forarmet og drevet ud i den yderste nød, fordi den dræbte fyrste, Storfyrstens broder, engang havde sin borg her. Den var engang omgivet med grave og en vold og en mur, men nu er den så fuldstændig ødelagt, at man ikke kan se resterne af murene.
Derfra kan man komme til Kazan og Astrakhan, og siden til det Kaspiske Hav, ad Volga, hvis man rejser mod øst.

Da vi kom dertil var det ikke til at sige, hvor stor elendighed vi havde lidt. Thi fra solopgang til solnedgang havde vi den dag rejst 12 mil; og adjudanterne havde sagt, at der vilde være rejsekost færdig til os. Men de løj, som så ofte ellers, for der var ikke sørget for noget som helst. Desuden anviste de os helt udhungrede mennesker nogle fuldstændig ødelagte huse at bo i – der var end ikke tag over dem – og der blev vi tvungne til at hvile vore sultne og trætte legemer til den følgende dag. Men det undrede os ikke, thi vi havde aldrig i Rusland haft en krovært, men allevegne hvor vi kom, var husene forladte af mennesker og okser og kvæg, så jeg knap kunne tro at noget rige, der ikke lige var erobret af en fjende, kunde være så ødelagt som dette Carens rige.

Vi erfarede også at det var langt fra sandt, når et udbredt rygte sagde, at Caren styrer sine undersåtter med så stor grusomhed og et så grumt tyranni, og har trykket dem ned i en sådan trældom, at de ikke vover at sætte sig op mod hans bud, men straks er villige til at gøre alt for ham. Vi fandt dem tværtimod stivsindede, ulydige og tilbøjelige til alle slags laster. Vore adjudanter kunne ikke få en hest, en vogn eller en kusk til os fra byernes beboere uden piskeslag. Alle blev pryglet med kæppe, stokke eller knipler, så de segnede, før de vilde love at skaffe det nødvendige. Og de gjorde ikke tjeneste for os

længere end til de så deres snit til at løbe væk. Det skete hver gang lejlighed bød sig, og enten tog de hestene med sig, dem de havde givet os, eller også flygtede de selv. Heraf kan man se, med hvilken møje og besvær vi gennemførte denne lange rejse, når vi ofte måtte undvære mad og drikke, tag over hovedet, heste, vogne, kuske og andet – for ikke at tale om at vi blev behandlet, så vi ikke glemmer det i hast, og ikke let fortrænger mindet derom.

11. Omsider får Jacob Ulfeldt den 17. august meddelelse om, at han skal møde Czaren på slottet Aleksandrov, som de var i nærheden af. Forinden skulle de besvare spørgsmål om sendefærdens ærinde, om gaver, samt modtage besked om adfærdsmønsteret ved Czarens hof.

Den 15. forlod vi Tver' og drog til Gorodnja, seks mil derfra, og dagen derpå kom vi til Klin, efter endnu ti mil. Siden kom vi til Dmitrov, den 17., efter otte mils rejse. Der ligger en borg, omgivet af en vold, bygget af tømmer, ler og strå. Tidligt om morgenen tog vi derfra og kom til Troice, seks mil længere fremme, hvor vi overnattede[13]. Her ser man et kloster af betydelig størrelse med tårne, bastioner og en stenmur – det vigtigste kloster i hele Rusland, i hvilket man siger at der bor tre hundrede munke. Det ejer mange smukt strømmende fiskevande og tætte skove, derfor egner det sig særlig godt til fiskeri og jagt. Og da Carens slot Aleksandrov, hvor

[13] *Senest på dette tidspunkt må Danskerne have fået at vide, at de ikke skulde til Moskva, men til Aleksandrov (Aleksandrovskaja Sloboda), hvor Caren for tiden opholdt sig.*

han ofte opholder sig på grund af stedets skønhed, ligger i nærheden, kommer han ofte til klosteret for at bære sine bønner frem for Gud. Han skulle være i Aleksandrov samme aften, og vi vilde blive kaldt dertil.

Vi fik derfor tilsendt heste, som vi skulde ride til Aleksandrov med. Vi begav os så den 19. august om morgenen tidlig på rejsen, og efter at vi havde rejst seks mil, nåede vi dertil klokken ét præcis om eftermiddagen.

På vejen blev vi modtaget af Fyrstens bojarer med hundrede heste. Først fik vi slottet i sigte, derpå så vi på lang afstand nogle eskadroner ryttere, og da vi kom nærmere, viste det sig at det var dem, der skulde tage imod os. De kom lige hen til os og henvendte sig til mig og sagde, at de var af Storfyrsten af Moskva og Caren over alle Russere beskikkede til at møde os og anvise os herberg, hvor vi skulde tage hen.

Den der førte ordet hed Balanda. Han var blind på det højre øje. Da han ikke steg ned fra sin hest og ikke viste mig nogen ære, så viste jeg heller ikke ham nogen ære, men blev siddende i vognen og hørte efter, hvad han sagde. Men da han mærkede at jeg ikke vilde stige ud, befalede han mig at komme ud af vognen, hvad jeg også gjorde, da han også steg af hesten og satte foden på jorden og gentog, hvad han havde sagt. Men da jeg efter bedste evne vilde svare og takke Caren for behandlingen undervejs og andet, som syntes passende, så godt som jeg nu kunde, fik jeg slet ikke lov til at tale, men han bad mig stå op i vognen igen; og da jeg havde gjort det, hastede vi ind til byen med dem som vore ledsagere, og tog ind i det hus, de anviste

os. Mellem denne by og Novgorod er der hundrede mil.

Om aftenen mellem ni og ti, ligesom vi skulde lægge os til at sove, kom den samme Balanda til os og begyndte at spørge, om vi var kommet i et godt ærinde og havde gode hensigter; det vilde han gerne høre. Hertil svarede jeg, at vi var udsendt af Kongelig Majestæt til Storfyrsten som til en ven, og at der ikke var pålagt os andet end hvad der tjente til Rigernes rolighed. Hvis det nemlig ikke havde været så, og hvis Kongen havde været anderledes sindet mod Storfyrsten, så kunne sagerne ganske let være ordnet af folk af ringere rang end os. – Da han havde hørt det, bad han om at høre det igen.

12. ***Den 20. august fik vi at vide, at det var Carens befaling at vi skulle få foretræde for ham den næste dag. Vi fik igen råd om, hvordan vi skulle henvende os til den store fyrste med den største respekt, og at vi aldrig måtte nævne den danske konges navn før storfyrstens titel. Endvidere, at vi ikke måtte nævne sagen med de tre slotte i Livland, som var vort egentlige ærinde. Dette afviste Ulfeldt som et uhøfligt krav.***

Jeg svarede at vi håbede at vi snart måtte komme i audiens hos Caren. Hvis det skete, vilde vi fortælle ham alt hvad der skulde forhandles om. Da han havde hørt det gik han bort. Men dagen efter, som var den 20., kom han igen og lod os vide at Caren havde befalet at vi skulde komme til ham dagen efter. Og han tilføjede at da han nu klart indså vor redelighed og vor velvilje, kunde han ikke andet end at råde os, hvordan vi bedst kunde træde frem for så stor en fyrste. Det sømmede sig nemlig at vi med den største respekt og med yderst velvalgte ord fremførte vort ærinde, og at vi undgik alt hvad der kunde give fyrsten anledning til vrede, og undlod alt som ikke syntes at komme sagen ved. Desuden skulde vi opregne Carens fuldstændige titel med passende ærbødighed, og det før vor egen Konges, og vi skulde ikke lade noget usagt, som tjente Carens ære.

Medens han talte, stod en Russisk tolk hos os, Jakob, en Østriger, og han brød ind i samtalen og sagde at "Når denne gode herre råder Eder til at I nævner Storfyrstens titel før Eders Konges navn, så har det sine årsager, som ikke bør dølges, nemlig, at I ikke på grund af skødesløshed skulde blive ringeagtet. Thi jeg mindes for få år siden nogle legater, som så snart de var kommet, blev bortvist med hån og foragt, fordi de nævnte deres egen herres titel før Carens."

Hans ord virkede på mig som en krigstrompet, og jeg svarede straks at vi havde været i ambassade hos konger og fyrster, og der således forrettet vor konges ærinde, at de måtte have os undskyldt når vi nu mente at vi nok skulde føre os frem, så at hverken Caren eller vor Konge skulde miste noget af deres ære. Vi vilde hilse Caren på den Tyske måde; men dersom de vilde undervise os om hvorledes vi kunde vinde Carens gunst og velvilje, uden at der gik noget fra vor egen Konge, så vilde vi med god vilje og som en velgerning tage imod det som fra en ven.

Men hvad det angik at fremlægge vort ærinde, fortalte vi ham at det var befalet os af vor Konge hvad vi skulde forhandle; derfor hverken vilde eller kunde vi lægge noget dertil, eller trække noget fra. – Da spurgte han os igen om det var os pålagt at tale om slottene i Livland, som var frataget vor Konge. Hvis så var, mente han at det var forgæves at tale derom. Jeg sagde: Vi havde fået befaling til at fremføre vort ærinde for Hans Cariske Majestæt og hans Råd. Derfor holdt jeg det for en uhøflighed at han vilde vide den slags. – Da begærede han at vide om vi havde nogle gaver med fra vor Konge til Caren, eller om den enkelte af os havde noget at komme med. Jeg svarede, at Kongen havde sendt Carens ældste søn nogle forgyldte

bægre. Da sagde han at så måtte vi også have en gave til den yngste søn. Det lovede jeg, når han nu mente således. – Så bad han om vi vilde skrive alle gaverne op på et stykke papir og give ham det. Dermed gik han bort; men mod aften kom han igen og lod os vide at han havde befaling fra Caren at vi dagen efter, den. 21. august, skulde indlades i audiens, hvad der glædede os meget.

Dagen efter, klokken otte om morgenen, kom han igen og bad os om at gå med, hvorfor vi ufortøvet satte os til hest og fulgte ham til slottet. – På begge sider af vejen, hele vejen, stode der bueskytter i giv agt, ialt to tusinde, og da vi red noget frem kom vi til Slottet, som er ganske prægtigt, og kongeligt bygget i sten, omgivet med en mur og en voldgrav. Inden for var der tre store kirker, som det ses af vedføjede tavle nr. 1.

Der så vi en stor forsamling af Bojarer. Deres klæder var af purpur og lyste i mange forskellige farver. Da vi var kommet forbi trådte vi ind i et palads, fyldt med Bojarer, overmåde prægtigt klædt, og siddende hver på sin plads. Vi hilste dem, og da vi vilde gå ind for Carens trone, kom en tolk ved navn Kasper hen til os, foran døren, og mindede os om, at vi ikke måtte nævne vor egen Konges titel før Carens, ej heller glemme at hilse Carens søn, og ham skulde vi huske at hilse med passende og ikke ubetydelige titler.

Vi blev nu lukket ind og stod foran Caren og hans ældste søn. De sad begge ned, faderen på et sæde, hævet en alen over gulvet, sønnen lidt lavere, på faderens højre side. Caren havde en gul helsilkes kjole på, bestykket med kostbare smykker, om halsen havde han et guldsmykke, besat med dyrebare sten, på hovedet havde han en hat,

med juveler og ædelstene, og ovenpå hatten en krone af guld. På alle sine fingre havde han ringe med perler i, og i hånden holdt han et forgyldt scepter. – Sønnen havde en rød helsilkes kjole på, med ædelstene påsyet og en hue med pelsstykker.

Foran dem stod fire unge mænd med økser i hænderne, og med kapper af fint hvidt linned. Overalt sad der en mængde Bojarer i kostelige kjoler. Så snart vi så Caren, rakte han os hånden, og tolken råbte højt til mig, "Jacob, Ivan Vasiljevic beviser Dig så stor nåde at han værdiges at række Dig hånden. Gå frem og giv ham Din hånd!" Det gjorde jeg, ligesom jeg gav hans søn hånden med sømmelig ærbødighed. Snart bød han også Gregers, Arild og de andre af Adel at komme frem og gøre ligeså. – Derpå begyndte han at spørge mig om vor Konge var ved sit forrige helbred. Jeg svarede at ved min afrejse var Kongen ved godt helbred, og jeg håbede at han stadigvæk levede vel. Derefter begyndte jeg på en tale, hvori jeg hilste Caren og hans søn fra vor Konge. Da Caren havde lyttet velvilligt til sin titel og til vore hilsener afbrød han os og vilde ikke give os tid til egentlige forhandlinger, vi kunde sige resten til hans Bojarer. Da vi nu ikke fik lov til at tale længere, måtte vi i tavshed forbigå, hvad Kongen med rette havde pålagt os at lægge frem for Caren.

Herpå fik vi ordre til at sætte os, og medens vi sad der, råbte tolken igen til os: Caren indbyder Eder idag til gæstebud – stå op og tak Hans Majestæt! Hvad vi så gjorde. Derpå bød tolken os at komme frem med vore gaver, som tjenerne straks tog sig af for at opbevare dem. Så førte de os ind i et andet gemak, hvor vi ventede indtil de russiske råder kom. Deres navne var Bogdan Jakovlevic Belskij, Vassilij Grigor'evic Zjuzin, Dementij Ivanovic Ceremisinov, kansleren

Andrej Jakovlevic Scelkalov, og kansleren Andrej Vasil'evic Serefedinov; de var beskikkede til at forhandle med os. Dem talte vi så med indtil det blev tid for middagen.

Vi kom nu ud i det forrige gemak; Caren havde allerede sat sig til bords, lidt hævet over sin søn. Han havde aflagt sine prægtige klæder og bar nu nogle andre af fint, mørktfarvet linned, og en rød hat besat med ædelstene. Sønnen havde på samme måde skiftet fra sin tidligere dragt til en hvid kjole, ligesom alle Bojarerne havde mere beskedne klæder på, og havde aflagt de forrige af purpur – det var klæder som tilhørte Caren, og som han havde købt med store omkostninger for at blænde med pomp og pragt.

Mange af Bojarerne satte sig ved andre borde, men vi blev sat nær ved Caren, ved hans venstre side. – Førend maden blev serveret, drak Caren brændevin. Så kom tjenerne med maden, og alt efter som de satte fadene på bordene, delte Caren maden ud til sine Bojarer.

Den første ret sendte han til sin øverste Kaptajn, Knes Ivan Fëdorovic Mstislavskij, som tog imod med den største ærbødighed, medens alle Bojarerne rejste sig. Den anden ret sendte han til sin svoger Nikita Romanovic, som tog imod den med lige så stor ydmyghed. Det tredje fad beærede han mig med, og de følgende sendte han til Gregers, Arild og de øvrige adelige. Ind imellem rakte han også nogle til sine Bojarer. Og da der var uendelig mange retter, så var der heller ikke måde med hvor mange gange vi måtte rejse os, thi ved hver ret som Caren sendte fra sig, måtte vi stå op, og det over femogtreds gange. Og der var endda nogle der talte hårdt til os og sagde at vi skulde vise Caren mere ære. Lidt senere gav Caren mig et bæger fuldt af

melske, og et andet bæger med en anden slags melske; derefter lod han sig bringe et forgyldt bæger, som han lod fylde med Malvasiervin. Da han havde drukket deraf, sendte han det til mig, og da jeg havde drukket, rakte jeg det til Gregers, som gav det til Arild, som gav det videre til Paul Wernicke, Johan Venstermand osv., for at vi alle måtte nyde hans gæstfrihed og nåde. Og det var virkelig en særlig nådes-
bevisning, som de sagde, thi ingen andre fik så meget som en dråbe.

Herefter kaldte Caren på mig og sagde gennem tolken, at han let kunde forstå at vi havde haft en lang rejse, både til lands og til vands, og udstået store besværligheder. Dersom vi behøvede noget til vore livsfornødenheder, så skulde vi få det, og han tilføjede at når vi var blevet opholdt nogle uger i Novgorod, så havde det sine særlige årsager. Han havde været optaget af andre forretninger. Og det var det eneste, som Caren sagde til mig eller nogen anden under middagen. Alle bordene var så besat med sølvfade og bægre at der ikke var en tom plet, ja man satte fade ovenpå fade, og bægre ovenpå bægre, medens man bragte os mange forskellige retter og mange forskellige slags melske. Caren og hans søn spiste med knive, en halv alen lange, og bægeret og skeen var af træ. Hvor kvalmende og uskikkeligt det gik for sig, når han spiste, det ved alle, der var med ved hans gæstebud. Jeg har aldrig i livet set nogen, af hvad rang og stand han var, spise mere udannet end denne stormægtige Car.
Da måltidet var slut, sagde tolken at vi skulde rejse os. Det gjorde vi, og Caren kaldte os nu hen til sig og rakte enhver af os et sølvbæger med rød melske, som vi tog imod af hans hånd, den ene efter den anden, hver efter sin rang. Og da vi havde drukket ud, gik vi bort ud til husene, hvor vi boede.

13. Den 23. august blev vi kaldt til hoffet igen og fik lejlighed til at fremføre Kongens klage over for rådet, og dagen efter under store vanskeligheder over for Caren.

Den 23. august blev vi kaldt til hoffet, men med forbud mod at have mere end tyve tjenere i vort følge. Vi gik så i samme orden som før, og de samme musketerer og bojarer som før var til stede, og Caren og hans søn havde indtaget deres sædvanlige pladser. Da vi var trådt inden for Paladsets dør, bød tolken at vi skulde sætte os på de stole der var sat frem; men næppe havde vi sat os, før han befalede os at stå op og begive os til forhandlingsgemakket. Da vi var kommet derhen, tog de fra rådet, der havde været med fra forhandlingernes begyndelse, emnet for vore samtaler op, og tiden fra klokken ni til klokken et om eftermiddagen, hvis jeg ikke husker fejl, var optaget af disse diskussioner. Og da de var slut, gik vi hjem.

Dagen derpå, som var Sankt Bartholomæi Dag, gik vi igen til Caren og fandt ham på det sædvanlige sted, klædt i en grøn helsilkes kjole, og hans søn klædt i rødt. Da vi havde hilst dem gik vi bort, efter at have tilbragt den korte tid hos dem med at sætte os ned og rejse os igen. Vi begyndte igen på at fremføre vort ærinde, men det var med den største vanskelighed. Det er nemlig ikke til at sige hvor stor fare

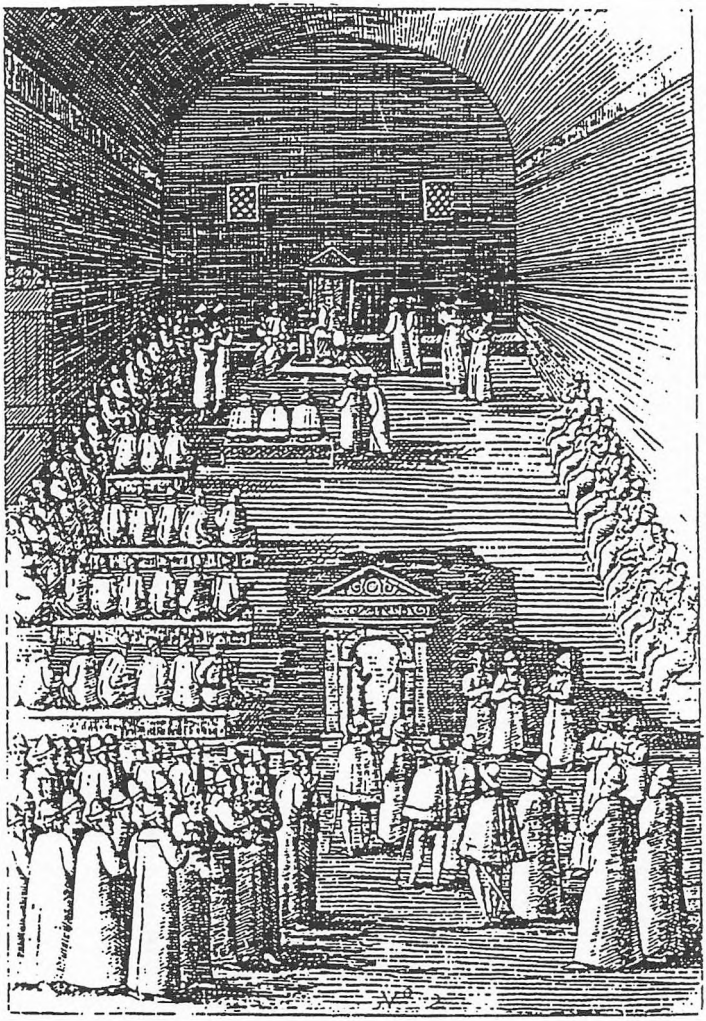

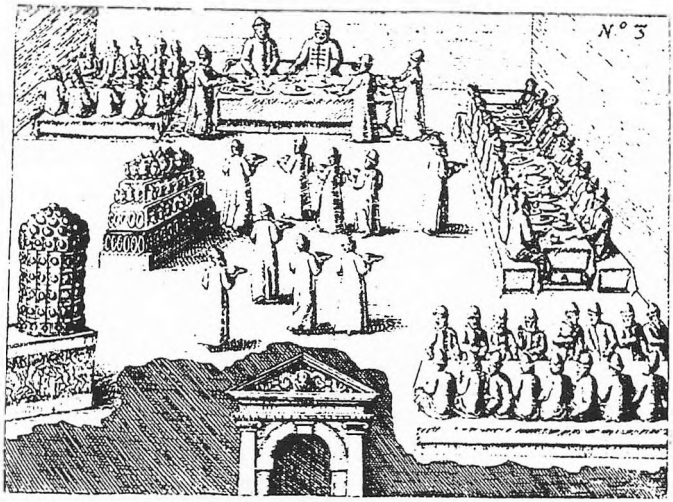
N°3

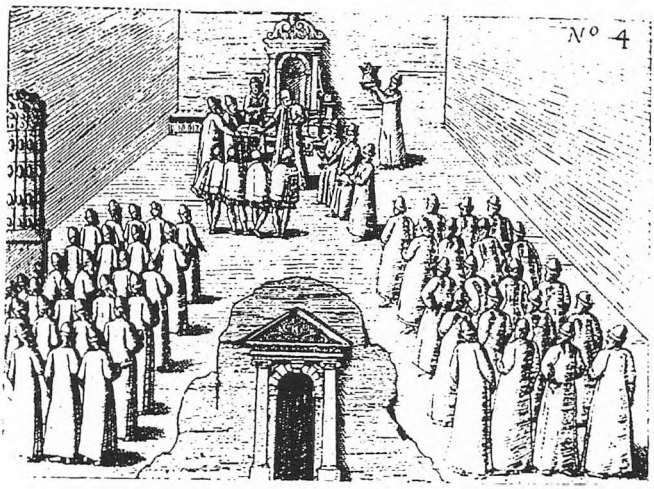
N° 4

man svæver i, når man er iblandt dem, og hvor megen møje og besvær vi havde af disse samtaler. – Hvor hovmodige disse barbarer tér sig, kan man se deraf, at alt hvad de selv siger, tror de selv er urokkelig sandt. Og hvad værre er, de tåler ikke at blive sagt imod. Der er ingen orden i deres tale, de snakker løs uden at tænke nærmere over hvad de siger, de taler i øst og vest som tankerne falder dem ind. De vil ikke høre efter hvad man siger, afbryder andre når de taler, de ligesom "synger alting indvendig" (som det Græske ordsprog siger), og regner kun med det de selv kommer frem med. Og hvis man vil sige noget til dem, som de ikke bryder sig om, siger de at det er urimeligt og ikke kommer sagen ved, og således tror de kun godt om sig selv, og ringeagter andre, så man med rette kan sige at blandt de gode behandles jeg godt, men blandt de onde slet. Caren selv var hovmodig og stolt, hele tiden hævede han øjenbrynene og pustede sig op, især når han hørte sin titel blive nævnt, så det ord passer her, at som herren er, så er hans tjenere. Thi de er snu, stivnakkede, afsindige, afsporede, for ikke at sige skamløse, tilbøjelige til alt ondt, bruger magten i stedet for forstanden, og har – tro mig – taget afsked med alle dyder.

Den 27. august, da alting var skriftligt nedfældet, blev vi af den nævnte enøjede kaldt til Slottet; vi fik heste, så vi kunde ride dertil. Vi så igen alle Bojarerne for os, nogle stod på vognene, andre på trapperne som vi gik op ad, og de holdt sig strunke, med stor alvor, klædt i Carens klæder. Vi gik forbi dem og ind i Carens gemak og hilste på ham, thi vi var nu så vant til at når vi så "hans strålende øjne" (som de selv siger), da skulde vi hilse.

Derpå gik vi til det vante sted, ind til Råderne, og brugte al tiden fra klokken ni til klokken et, så det syntes at forhandlingerne måtte være færdige. Vi efterlod Paul Wernicke på Slottet, for at han kunde

skrive alting rent. Og mens vi sad hos os selv og ventede længe på at han skulle komme, så kom der et bud til os langt ud på natten, vel henad midnat og han fortalte os i fortrolighed, at Caren havde skiftet mening på nogle punkter; de ting som vi var blevet enige om dagen før og havde opsat skriftligt, havde han revet i stykker og gjort dem ugyldige, dem som vi dagen før havde gjort færdige. Hvis vi ikke nu vilde bøje os for Carens vilje, så vilde hele vor rejse være forgæves. Han bød os derfor nu sige hvad vi mente. Medens vi talte sammen, og før han havde sagt alt hvad han vilde, kom der en anden, som skulde hente ham tilbage for at han hurtigst muligt kunde aflægge rapport.

Da vi hørte det, var det ikke til at sige hvor mange tanker der fløj gennem hovederne på os, og hvor stor bekymring der greb os – især da vi ellers var blevet enige, og da alting dagen før var vendt og drejet og derpå forhandlet og besluttet med den største omhu – men mest fordi vi nu ikke fik tid til at rådslå. Men da det ikke kunne være anderledes, forekom det os sikrest at gå ind på det der kunde tjene til fred og rolighed.

14. ***Paul Wernicke blev tilbage og renskrev hele natten de ændrede aftaler, og næste dag blev aftalerne oplæst for Caren. Begge de to enslydende dokumenter blev lagt i et kar med et forgyldt stencrucifix, som Caren kyssede.***

Her havde jeg næsten glemt at sige, at de ordner alle deres affærer om natten. Thi så længe vi var der, fik de ikke søvn i øjnene en eneste nat, og bueskytter og musketerer måtte dag og nat stå i giv agt, på samme sted som dagen før, fordi Paul Wernicke, som den eneste af os, blev tilbage på slottet for at renskrive overenskomsterne, som nævnt.

Dagen derpå, den 28. august, trådte vi igen ind i Carens hus, efter at vi havde gennemlæst det der var forandret og omskrevet natten før, og havde beseglet og bekræftet det. Samme dag, da Caren var steget op på sin trone, kaldte han Gregers, Arild og mig til sig og sagde, at han nu med Korsets kys vilde bekræfte det som bojarerne havde drøftet med os, og som vi var blevet enige om; og han lod straks det skriftligt nedfældede læse op, hvad der tog en times tid.

Men eftersom vi i den tid stod ham nærmere end før, og bedre kunde se hans prægtige klæder, vil jeg her fortælle mere om hans

prydelser og gebærder, og om ceremonierne omkring ham. Han havde en rød helsilkes kjole på, påsyet kostbare stene og juveler. Om halsen havde han et guldsmykke med adskillige ædelstene, sådan som vore adelige damer i Danmark engang bar dem. På hovedet bar han en guldkrone, og under den en hue, besat med ædelstene og juveler. I hånden holdt han et guldæble, så stort som et barnehoved, overalt prydet med kostbare sten.

Ved siden af stod en guldskål, formet efter guldæblet. Efter at han længe havde holdt æblet i højre hånd, og ofte løftet det i vejret, lagde han det ned i skålen. Der var også en anden plade af guld, på den lagde han af og til sin krone, og sad så barhovedet.

Medens brevene nu blev læst op for ham, foretog han sig en hel del andre ting, så det var, som han kun var til stede med legemet, ikke med tankerne. Han kaldte bojarerne til sig, og talte snart med den ene, snart med den anden og fordrev tiden med skæmt og snak. Ikke langt fra ham stod Bogdan Jakovlevic Belskij, som han med en munter mine og yderst elskværdigt kaldte til sig for at vise ham sine ringe – meget kostbare ringe, som han bar på alle fingrene, både på venstre og højre hånd – og med fingrene tog han også sin gyldne skede, som før var gemt under kappen, og holdt den for øjenene; og undertiden lod han hånden glide hen over spidsen af sit gyldne bælte; snart holdt han scepteret, som var besat med skønne stene, i højre hånd. Hans støvler skinnede af diamanter, På begge sider af ham stod fire unge mænd i hvide helsilkeklæder, ombæltede med gyldne kæder og væbnede med økser, Sønnen sad på sin plads i en rød kjortel og havde en forgyldt kile i hånden.

15. Ved et afskedsbæger beder Jacob Ulfeldt om frigivelse af de livlandske fanger fra provinsen Øsel og Wiek, og det bliver nådigst bevilliget. Derefter får gesandterne overbragt Carens meget kostbare gaver af pelsværk i Zobel og Maar.

Efter dette bad han os sidde ned, og tre bægre med melske blev bragt ind, dem skulde vi drikke, det ene efter det andet. Da vi havde fået bægrene af hans hånd og havde tømt dem, rakte han os hånden, og hans søn gjorde det samme, og de bad os hilse vor Konge hjerteligt.

Med disse tegn tilkendegav de, at vi kunde gå. Men først takkede vi dem for deres velgerninger imod os, og vi bad Caren give friheden til de fanger fra provinsen Øsel og Wiek, som vi havde mødt, og det lovede han. Og da nu alt var ordnet, tog vi til vort herberg, henad klokken tolv formiddag, om jeg ikke tager fejl.

Straks efter middagsmaden kom der bud til os fra den énøjede (som ofte havde været hos os og sørgede for os), det var besked om at Carens gaver nu var rede, og at den énøjede vilde bringe dem. Et andet bud kom kort tid efter med den samme besked, ja der kom endda et tredje bud der forklarede os at han agtede at vise Caren de

gaver som han havde fået af os. Da han var gået, kom den énøjede selv med gaverne. Det var pelsværk, så meget at der måtte 43 mand til at bære det. Alting var optegnet på papir, hvor der stod hvem der skulde have hvad.

Gaverne var i sandhed herlige. Skulde man vurdere dem i penge, så kunde de nok ikke købes for mindre end nogle tusinde dalere. Der var 27 simmer skind af fyrre dage gamle zobeler, og 17 bundter mårskind. Der blev ikke givet gaver til andre end Gregers, Arild, Paul Wernicke, Hans Venstermand og mig, os der havde givet Caren gaver.

Dette, gunstige læser, er hvad Du for denne gang får at vide om vort sidste møde med Moskovitten – hvad der skete, og med hvilke ceremonier pagten blev indgået, og mere venter man vel heller ikke på dette tidspunkt. Men før end jeg begynder at beskrive andre ting vil jeg med få ord fortælle hvordan vi og vore tjenere blev trakteret i Sloboda, og hvilken velvilje man viste os.

16. Jacob Ulfeldt beskriver de primitive forhold og den dårlige mad, som sendefærden måtte lide under. Tjenerne måtte ikke forlade huset og var helt afsondret fra omverdenen.

Samme aften vi ankom sagde man til os at Caren havde fået at vide at vi havde trompetere me , der gjorde tjeneste for os hver dag på vor rejse, især når det var tid for middagsmad og nadver, så blæste de for at minde os om at det var spisetid. Det forbød Caren nu, og desuden forbød han alle at forlade deres herberg og gå ud – alle skulle blive inde. Og hvad mere er, da vi blev kaldt til audiens, måtte vi ikke have alle vore tjenere med, men Russerne bestemte hvor mange der måtte følge med os, de andre måtte blive tilbage.

Hvad maden angår blev vi ganske slet afspist. Man gav os intet andet end noget oksekød, nogle får og kyllinger, men ingen fisk, selv om der var mange fiskedamme i nærheden. Vi fik øl, men vore tjenere kun melske, og den var endda fordærvet og udrikkelig og tynd som vand, så de ofte lod den stå urørt. Men undertiden blev de så tørstige at de alligevel drak det, fordi de ikke måtte komme ud. Og det vand vi fik til at lave mad med var urent, og kom i snavsede kar, men det måtte de også ofte slukke deres tørst med.

Jeg skal ikke tale om hvordan ingen besøgte os i denne tid, eller søgte omgang med os, andre end adjudanterne og Balanda, der skulde være os til tjeneste. Og vi vilde være døde af tørst hvis vi ikke havde haft vin med, vin som vi egentlig havde til at drikke sammen med Russernes Bojarer. Men da der ikke kom nogen som vi syntes fortjente den ære, drak vi selv hvad der var tilbage.

Efter at den første del af min plan nu er afsluttet så nogenlunde, nemlig at skrive om vor rejse til Moskovitten, som blev 132 mil lang, til lands og til vands, begynder jeg nu omsider med glæde på den anden del, i hvilken jeg skal beflitte mig på at være kortfattet i min beskrivelse af hjemrejsen til Danmark.

Den 29. august, efter at man havde bragt os gaver, lod man os vide at vi samme dag kunde forberede afrejsen. Vi havde ikke fået noget at vide før, og da klokken var henved to om eftermiddagen, kom vi ikke af sted før klokken fem, og den nat fik vi ingen søvn, men vi tilbagelagde seks mil og kom til Troice kloster. Derfra rejste vi næste dag til Dmitrov. Undervejs så vi Sankt Nikolai kloster, prægtigt bygget i sten som en borg. Tredjedagen, som var den sidste dag i august, drog vi ind i Klin, som vi forlod den 1. september. Vi overnattede derpå i Gorodnja. – Eftersom afstanden mellem de forskellige steder er nævnt i det foregående, vil jeg undlade dem her og kun beskrive enkelte byer og steder og hvad vi fandt det værd at bemærke under vor rejse.

Fra Gorodnja kom vi til Tver'. Langs hele vejen mødte vi Tartarer, der var på vej tilbage fra Livland, og som førte med sig en mængde fanger, af hvilke nogle var sårede og kvæstede, mænd, kvinder,

drenge og piger. Kvinder og piger, som de tager til fange, sælger de eller de fordeler dem blandt deres venner eller giver dem som gaver til andre, der vil bruge dem efter deres lyst. Og når de bliver kede af dem, forskyder de dem til andre der vil krænke dem. Ak, hvilke ulykker og sorger der overgår menneskene! Thi hvad kan man tænke sig mere ulykkeligt end at falde i disse tyranners hænder, der ikke handler anderledes med kristne mennesker end med vilde og ufornuftige bæster? Og hvad kunne være mere sørgeligt for ægtefæller, der ved et uopløseligt ægteskabs bånd er knyttet til hinanden, end at skilles og ikke mere ses? Manden sendes bort fra sin hustru, til Kazan og Astrakhan, for at kæmpe mod Tartaren. Russeren griber hans hustru, skænder hende, voldtager hende, tilsmudser hende. Ægtemanden bliver såret, kvæstet, dræbt. Russeren lever dag og nat i lyst og last med hans hustru. Sandelig, efter min mening skulde de straffes strengere end David, han der voldtog Bathseba og sendte Urias i døden.

Og disse uterligheder går ikke kun i svang blandt undersåtterne, men Fyrsten gør selv det samme. Man fortæller at han har halvtreds jomfruer i sit harem, af de fornemste familier i Livland, og alle bortført derfra, og han har dem med sig allevegne hvor han rejser. Og da han ikke selv er gift, bruger han enhver af dem som sin hustru. Men lad os overlade straffen herfor til Gud, Han der er i Sandhed retfærdig, og som vil vide at gøre gengæld til sin tid, thi han har et hævnende øje, som den Græske digter siger.

Der fik vi også at vide hvorledes den Tartariske Krim, som før var flygtet, nu netop i disse dage var kommet uventet tilbage med en stor hærstyrke og ved en snedig krigslist havde besat de russiske

grænseegne. Thi en måned før havde han sendt en elendig og håbløs mand, som skulde forhandle om våbenhvile. Caren havde sendt sin kansler Vasiljevic Solkan til forhandlingerne. Imens forberedte Tartarerne sig på krig. Og endnu medens deres forhandler var i Rusland, åbnede Tartaren krigen og trængte ind i Carens rige med våbenmagt. Hvorledes udgangen på dette vil blive, det vil uden tvivl blive åbenbaret til sin tid.

Den 3. september kom vi til Torzok og blev der den næste dag, efter som vi ikke kunde få friske heste og vogne. Thi vore nye adjudanter havde lært af de gamle at tage imod bestikkelse af byfogederne, så de kunde beholde deres trækdyr, medens vi måtte blive ved med at bruge dem vi havde haft med indtil da. Det gjorde de, selv om vi advarede dem og sagde at de burde lære af de forrige adjudanters overgreb, og ikke vække mistanke om at de gjorde det samme (thi de andre var blevet fængslet efter vor afrejse fra Sloboda, på grund af deres tyveri, og kom ikke fri før de var pisket og havde betalt 700 daler i bøde, så at det de havde tilvendt sig på uærlig vis blev taget fra dem). Men de var ligeglade med hvad vi sagde, og besmittede sig med samme slags tyveri – sandelig, det vil vare længe inden Verden igen skal se så frække mennesker!

Den 5. september gik vi ind i Vidropusk, hvor Tartarerne kom os i møde alle vegne fra, i mindre skarer, med fanger de havde taget i omegnen af Riga.

17. ***Fra Vysnij Volocek sejlede Danskerne på nybyggede skibe 100 mil til Novgorod. Det var en farlig og skrækkelig sejlads indtil de nåede frem den 17. september, hvor sendefærden måtte blive til de den 24. september fik heste og vogne, som skulle føre dem til Pskov. Mere end 1000 elendige livlandske fanger blev solgt ved kirken.***

Den 6. september var vi i Vysnij Volocek, hvor vi gik ombord i skibe, der var bygget til os medens vi opholdt os i Sloboda. Vi sejlede 110 sømil med dem. Denne rejse til vands var nok farlig, men ellers ensformig, så der er ikke meget at fortælle. For det første var det umuligt for os, på grund af de store klipper og undersøiske skær, der hindrede sejladsen, at sejle i nogenlunde sikkerhed. Vore skibe stødte så ofte på klipperne, at havde de ikke været nye og stærke, vilde de være gået under. Vi sejlede jo med strømmen, som nogle steder var så rivende at både forstavn og agterstavn stødte på grund, med stor fare. Derefter kom vi ind i en lille vig, helt opfyldt af skær. – Der var også et vandfald med et fald på fire mil. Det brusede ned i et uhyre svælg, og mange skibe, der kom den vej, blev knust. Men vi tømte vore skibe og forlod dem og lod dem sejle deres egen sø, mens vi selv kørte i hestevogn, en vej på fire mil. Da vi fandt vore

skibe igen, var de temmelig medtagne. Således førte vore adjudanter os på denne sejlads med vilje frem og tilbage, mere end tredive mil, så at den vej, der kunde være kørt til vogns på én dag, den kunde vi ikke i to eller tre dage ro os frem, så mange gange bugtede og snoede floden sig, snart mod øst, snart mod vest, snart mod syd, som nu flodbredden var. Intet var så sendrægtigt som denne flodrejse.

De huse vi skulde overnatte i, kom vi aldrig ind i før solnedgang. Vi fandt dem tomme, snavsede, ødelagte og uden tag, men der var en kvælende hede af varmen fra bageovnen (som de har i alle huse) så det var uden glæde og kun med den største lede og udmattelse at vi holdt til dér.

Her kunde man spørge, hvorfor vi skulde sejle, og ikke rejse til lands. Hertil vil jeg sige at der var tre grunde, så vidt jeg kunde se: Den ene, at de havde så stor mangel på proviant og på heste, at der ikke var nok, når de skulde rejse med os til Novgorod. Den anden, at Caren passede på at hans hær, der var på vej tilbage til Livland, ikke skulde møde os. Den tredje, at på denne måde blev tiden trukket ud, så at Carens udsendinge, der skulde til Danmark sammen med os, kunde nå at komme med. Hvordan det nu var, så måtte vi døje så mange besværligheder at jeg endnu gyser ved at tænke på det; og adjudanterne hadede os så voldsomt, at alt hvad de vidste vi afskyede, det stræbte de efter med iver og ildhu.

Når vi om morgenen, så snart det var lyst, vilde gå om bord, for at overstå den lange og farefulde vej, så tog adjudanterne årerne fra os, for at vi ikke skulde sejle længere end det passede dem. Og selv om vi tit bad om årerne og andet i skibet, kunde vi hverken med bønner

eller trusler få dem til andet end det de selv vilde. Tvært imod, hvis vi en dag ikke skulde sejle mere end tre eller fire mil, så vækkede de os alligevel om natten, klokken et eller to, med råben og larm, og afbrød vor hvile, så vi, hvad enten vi vilde eller ej, måtte gøre som dem.

Når vi undertiden kom til steder hvor der var noget til salg, så fik de handlende straks forbud mod at vise os deres varer eller tilbyde os dem. Og hvis adjudanterne hørte, at de handlende havde talt med os, fik de straks prygl, for at alle skulde holde sig borte fra os, og fly os som pesten. Jeg skal give et eksempel:

Den 12. september ved tusmørke gik vi i land ved byen Belaja. Vi sendte vor tolk afsted, gennem ham skaffede vi os to gæs for vore egne penge, så vi kunde få nærende kost, nu vi var så afkræftede – thi undervejs havde vi ikke fået andet end oksekød og fårekød og kyllinger, som de kom med langt ud på natten, så vore kokke knap fik tid til at slagte dyrene og tilberede maden, før adjudanterne kaldte os om bord igen, og på den måde blev vi ikke mætte. Men uheldet var ude, adjudanterne fik nys om det og fór straks løs på de ulykkelige med et sådant raseri og sådan vildskab og bankede dem med stokke og kæppe, så at Kristent folk kunde ikke have givet dem flere pisk og slag, om de så havde begået Majestætsforbrydelse.

Den næste dag mødte vi mange skibe der kom op imod strømmen, trukne af heste på landjorden. De var alle fyldt med fanger, og iblandt dem så vi mange fornemme fruer og jomfruer, som med miner og gebærder gav de ynkeligste tegn til os – men selv om det gik os hårdt til hjerte, kunde vi ikke redde dem.

Den 16. september, langt ud på natten, kom vi til Sankt Nikolaj kloster, prægtig bygget på et skønt sted, men nu ødelagt. Thi Caren havde ladet alle munkene dræbe ved at drukne dem i floden, fordi han hadede dem. – Her forbød adjudanterne os at lave mad i klosteret, ligesom vi heller ikke måtte lade blæse i trompeterne, thi, sagde de, "det er et helligt sted".

Endelig, den 17. september, lagde vi omsider ind til Novgorod, efter denne lange rejse. I elleve dage var vi draget over vand og over land, havde udstået mange farer, og var hver dag ført fra øst til vest. Da vi kom hertil, gik vi til vort gamle herberg og tænkte at vi skulde vel dagen efter eller den næste dag igen drage videre, da nu alle vore forretninger var forhandlet færdig i Sloboda. Men deri tog vi fejl, vi måtte vente indtil den 24. september, og alle vegne sinkede de os, og vi fik aldrig lov at rejse en mil mere end det passede dem. Og selv om vi hver dag bønfaldt dem om at sige os hvornår vi skulde af sted – thi vi ønskede intet hellere, vinteren stod for døren, og jeg vidste at vi havde et hav at sejle over, hvad der var yderst farligt på denne årstid – så kunde vi dog ikke få dem til at sige, hvornår vi skulde rejse, førend vi så hestene og vognene, som vi skulde til Pskov med.

Kan der findes større misundelse i nogle mennesker, og større ondskab, som ikke undlod noget af det der kunde drive os til vrede eller sorg eller andre sjælsforstyrrelser? Det vilde føre for vidt at sige mere herom, nu vil jeg vende mig til andre ting.

Medens vi var der, så vi en stor mængde Livlandske fanger blive drevet gennem gaderne. Der var mere end tusind fanger, selv når vi ikke regner dem med, vi havde set på vejen. Der var både gamle og

unge, både mænd og kvinder. Tartarerne tog nogle af dem med til Moskva, og solgte andre der i byen. Og de blev anbragt foran kirkedørene, hvor de kunde ses af alle. Sælgerne og køberne samledes uden for vort herberg, og køberne valgte ud og fik fangerne til en billig pris. Disse arme menneskervar så snavsede, så nøgne og lasede, at vi kun kunde se på dem med den største medlidenhed og ynk.

Den 24. september, efter at vi i hele otte dage havde, mod vor vilje, ventet i Novgorod, behagede det bojarerne at sende os af sted. Der blev skaffet heste og vogne til os, og vi tog af sted klokken to eftermiddag. Hen imod aften nåede vi en ødelagt landsby, Lentova. Derfra den 25. september kom vi til Ny Rusland, og endelig til Pskov, Sankt Mikkels Dag, efter at vi havde sovet i to nætter på steder der ikke er værd at nævne.

Dér hvilede vi ud indtil den 1. oktober. Og da vi ikke kunde få nye og friske heste til afløsning for de trætte, måtte vi rejse videre til Dorpat med de samme som vi var kommet til Novgorod med. Den første nat blev vi modtaget i en kro i Garell; derfra kom vi til Repenski, siden til Harenske, og siden til Dorpat, den 4. oktober.

18. I Dorpat måtte sendefærden vente næsten en måned på Carens legater, som skulle følge med til Danmark. Og indlogeringen i ødelagte huse uden møbler eller vinduer var yderst elendig – til trods for at byens kommandant Isdan Ivanovic, som havde besøgt Danmark, havde lovet at gengælde al den gæstfrihed, han havde nydt i Danmark. Han sendte æbler, pærer og to flasker vin.

Her blev vi påny opholdt næsten en hel måned før vi kunde komme videre, på grund af Carens legaters forsinkede ankomst, de der skulde følge med os til Danmark; de kom ikke før den 19. oktober. Hvor megen kedsommelig venten og fortvivlelse og pine denne udsættelse betød for os, det kan ikke siges med ord. Jeg vil dog opregne nogle af årsagerne hertil.

For det første skulde vi rejse til søs, som sagt, og der var fare for at havet blev dækket af is, og sejlads blev umulig. Det var jo på den årstid at skibene søgte havn for vinteren, og man nedtog sejl og takkelage. Dernæst fordi den Polske Konges og den svenske Konges, såvel som Moskovittens hære, havde slået lejr nær den vej, vi skulde rejse, og det vilde blive vanskeligt for Russerne at ledsage os til Pernau. Ofte skiftede de mening om hvad der var bedst, enten at vi sendte vort gods med skib og selv rejste ad landjorden, eller om

godset skulde tages med over land – det afhang af hvilke meldinger de modtog fra slagmarken. Og for det tredje fordi Dorpat, hvor vi nu var, ikke var godt befæstet imod fjenden. Hver dag kunde man frygte uventede overfald. Denne sommer var det sket nogle gange, og som et tegn herpå så man uden for portene ligene af dem, der var dræbt i de sidste kampe mod fjenden, endnu ubegravede, efterladte på marker og enge, sønderbidte af hunde og svin.

Derfor må man begræde Livlændernes usigelige ulykke, og forbande Russernes grusomhed, som raser imod dem ligesom brølende løver, og som flittigt efterstræber dem for at gribe dem – og dem de har grebet, dem flår de og æder op, ligesom hunde og svin.

Jeg ved ikke hvad jeg ellers kan sige om disse Russeres liv, uden måske dette, at de foretager sig næsten intet andet end at gå i krig. De tåler godt krigens besværligheder, udholder let sult og tørst, det er som om de næsten alle sammen lever som vilde dyr. Sulten stiller de for det meste ved brød alene, tørsten slukker de med vand, eller de drikker øl med frøer i. De får sjældent lov til at være hjemme, men tvinges næsten altid i krig, snart for at forsvare den Russiske grænse mod Tartaren, snart Livlands mod Polakken og Svensken.

Men nok om dette, lad os tale om andre ting, og fortælle om hvordan vi blev behandlet medens vi var i Dorpat. – Da vi var på rejse dertil, troede vi helt bestemt at indbyggerne vilde give os et herberg der. Men adjudanterne gjorde vort håb til skamme, de forbød os rent ud at komme ind i byen, og fulgte os ud i omegnen, som fornylig var afbrændt af Svenskerne, ud til nogle skidne og ødelagte huse, hvis brist endnu ikke var udbedrede. Jeg er sikker på at enhver,

der så dem, vilde sige at de egnede sig bedre til svinestier og hundehuse end som bolig for mennesker. To eller tre timers slid var ikke nok til at få bare det værste skarn og møg ud af husene. Der var heller ingen senge eller borde eller vinduer eller bænke eller andet, hvad vi undrede os meget over, fordi Isdan Ivanovic, som var kommet med os fra Danmark, var kommandant dér i byen, og han havde tit på vejen lovet os at han ikke vilde glemme de velgerninger der var vist ham i København. – Og selv om vi ikke havde spist den dag, bragte adjudanterne os ingen mad. Vi måtte selv i hemmelighed og for vore egne penge købe nogle få og små fisk, og være tilfredse med dem, inden vi lagde os til at sove. Til vore tjenere og kuske købte vi Norske sild, billigere end vi kunde have købt dem i København eller andetsteds i Danmark – tre sild kostede en Dansk skilling, hvad jeg ikke ville have troet, hvis jeg ikke havde set det med mine egne øjne; de var jo tilført langvejs fra.

Den 5. oktober lod den nævnte kommandant sine oppassere bringe os lækkerier – femten æbler, hvis jeg husker tallet ret, tyve pærer og to flasker vin, og dagen derpå kom en af hans tjenere igen med ligeså megen melske og ligeså mange æbler.

En af de to bojarer, der skulde rejse med os til Danmark, var også hos os, han sagde at han var kommet for at bevidne os sin taknemmelighed og velvilje, og hvis han fik at vide hvad vi behøvede af mad og drikke, vilde han skaffe os det. Vi takkede ham, og han gik bort. Men da vi samme dag vilde bede ham om noget, var han rejst afsted til Pskov, der lå 25 mil herfra, som sagt. Heraf ser man klart hvor stor afstand der var fra hans mund til hans hjerte – hjertet var langt fra sandheden, og munden udstødte kun forfængelige ord.

Jeg havde nær undladt at fortælle hvordan vore adjudanter lagde fælder for os og for vort sendebud, som skulde rejse i forvejen til Øsel; det skal ikke forties, men siges tydeligt for at det kan stå klart for alle, hvor meget de hadede os, og for at det ikke skal være en hemmelighed for nogen at deres mistillid og ondskab gik ud over alle grænser – det vilde jeg gerne at min læser forstod.

19. De danske skibe ventede på sendefærden ved Arnsborg, men Caren havde befalet, at skibene skulle sejle til Pernau for at Carens legater kunne være med om bord. Det måtte Danskerne under voldsomme protester acceptere.

Da vi forlod Sloboda, talte den enøjede Balanda til os om vore skibe, som vi skulde sejle hjem med, og han spurgte os om hvor vi vilde gå om bord. Han fik at vide, at de skulde vente på os ved Arnsborg Fæstning, så længe vinteren tillod det, og at de ikke måtte sejle derfra førend skibsførerne havde fået besked fra os, eller hvis en voldsom storm eller is skulde drive dem bort derfra. Da han fik det at vide, sagde han at det var rådeligt at vi sendte et bud afsted med besked om at vi var på vej, og at vi hastede til Øsel, for at man bedre kunde sørge for vore fornødenheder,og at budet, når det var gjort, skulde komme tilbage til os, enten i Dorpat eller andetsteds. Han tilføjede at adjudanterne havde befaling om at de, når vi ønskede det, skulde give budet en vejviser med, så han kunde ordne sine ærinder i sikkerhed og hurtigere komme tilbage. – Vi var klippefast overbeviste om at han talte af et ærligt og redeligt hjerte, men siden erfarede vi at hans ord var svigagtige, som læseren skal se om lidt.

Da vi kom til Novgorod, mindedes vi det han havde sagt i Sloboda, og vi bad adjudanterne om at skaffe os en vejviser, og heste til vor budbringer. Adjudanterne syntes villige nok til at hjælpe os, og vort bud skulde, sammen med sin vejviser, forlade Novgorod den 19. september. Men før hans afrejse kom adjudanterne til os, og efter en snak om forskellige ting førte de talen hen på skibene og sagde, at det var Carens befaling at vore skibe skulde sejle ind til Pernau. Der kunde vi gå om bord, sammen med Carens udsendinge, der skulde rejse med os.

Da vi hørte det, blev vi oprørte og svarede at det syntes os ganske uhørt at de blandede sig i vore affærer på den måde. Ingen kunde forbyde os at rejse tilbage til vor Konges land Øsel, hvor der var bestilt mad og drikke til os til rejsen. Desuden havde vi dér forretninger at ordne for Kongen; og de kunde heller ikke vide noget om vilkårene for sejladsen. Det var nemlig umuligt at så store skibe som dem vi havde valgt, kunde komme ind til Pernau, på grund af skær og klipper, der hindrede sejladsen; og vi havde ingen pligt til at gøre det umulige.

Men senere forstod vi tydeligt at vi havde talt for døve øren. Og, for at afslutte denne historie, efter lang strid og diskussion blev vi til sidst tvunget til at kalde vore skibe fra Øsel til Pernau, og gøre det skriftligt, ellers vilde de ikke give os lov at rejse over land. Og de stillede sig ikke tilfreds med denne svig, men lagde også andre snarer ud for os. Thi vort sendebud, som havde fået strenge påbud om, at han så snart som muligt skulde komme tilbage til os, lod de standse og opholde undervejs, så han kom sent til Øsel, og da han havde ordnet sine affærer der, og vilde skynde sig tilbage til Pernau, fik han

først ikke lov at rejse; de vilde havde holdt ham tilbage indtil vi kom, hvis de ikke havde forsinket os så meget i Dorpat.

Jeg er nu træt af at tale herom. Jeg må dog tilføje, at endnu før end vore skibe ved bud var kaldet til Pernau, og det trak ud med vor rejse til Arnsborg, behagede det kommandanten på slottet ved sit bud at lade os forstå at vore skibe allerede var på vej til Pernau, hvorfor han rådede os til at skynde os, for at ikke vor sejlads, på grund af vinterens hårdhed, som i de lande kommer tidligt og er streng, blev umuliggjort, idet havet frøs til.

Dette bud havde en vejviser med sig fra Pernaus bystyre, som skulde ledsage ham til Dorpat. Da russerne hørte herom, den 16. oktober, kastede de vejviseren i fængsel, fordi han havde ledsaget budet og vist ham vej. Heraf kan man se hvor fordømmeligt dette Russiske folk er, og hvor uudslukkeligt deres had til os var, og med hvilke besværligheder vi tilbragte dette halve års rejse iblandt dem. Thi hvor indstændigt og vedholdende vi bad om vejviserens løsladelse, vilde de dog ikke slippe ham.

Medens vi blev opholdt her, kom nogle rygter os for øre – de Svenske tropper var ikke langt borte, de havde plyndret næsten hele landet fra Pernau til Dorpat, snart vilde de angribe Pernau, snart Fellin, snart slottene Armut og Karkus og Rujen, snart andre steder som Russerne havde erobret. At det var sandt, sluttede vi af den voldsomme kanontorden, som vi hørte i hele tre dage, selv om Russerne ikke vilde fortælle os hvad det var. Vi mente selv, at det var Fellin, der vilde blive angrebet, eller måske et af de tre slotte.

Denne hærs nærværelse gjorde os tvivlrådige og usikre, og vi blev grebet af frygt. Hvis fjenden kom uventet, måtte vi end ikke tage ind til byen, hvis porte var lukkede for os; og de huse, vi boede i, lå langt uden for byen, så at fjenden let kunde plyndre dem og brænde og ødelægge dem.

Her kunde man spørge om hvor den Russiske hær var henne, siden den ikke gjorde modstand, men lod fjenden fare frem og hærge og røve. Russerne var rykket mod fæstningen Wenden og påstod at de havde ordre fra Caren om at storme denne og ikke vige før den var erobret. Ved denne by blev fornylig Hertug Magnus fanget, Christian den Tredjes, Danmarks Konges søn. Og her øvede Moskoviten et sådant tyranni over gifte fruer og ædle møer, at jeg må ryste over hele kroppen blot ved at høre om det, endsige fortælle om det. Men da det ikke hører med til vort emne, vil jeg lade det være. De der vil vide mere om denne ulykkes forunderlige udgang, vil vi henvise til Den Livlandske Apologi[14], der er udkommet fornylig.

Efter deres ankomst trak de tiden ud i tre dage, førend de vilde møde os eller give os nogen besked. Da de tre dage var gået, sendte de os heste, igennem adjudanterne, for at vi kunde ride hen til dem. Men ikke så snart var vi ankommet og havde hilst, før de Russiske udsendinge – endnu før vi selv kunde få sagt noget – begyndte med at beklage sig over at Svenskerne havde slået lejr mellem Dorpat og

[14] *Måske identisk med Balthasar Rüssows Livlandske Krønike, som udkom i anden og forbedrede udgave i 1584. Denne udgave af Rüssows krønike indeholder en skildring af slaget om Wenden,*

Pernau, netop den vej, vi skulde tage, så de mente det var rådeligst at vente i Dorpat, til fjenden brød op og begav sig andetsteds hen, for at vi kunde rejse til Pernau i større sikkerhed. Til disse beklagelser svarede jeg, at vi alt for længe var blevet holdt tilbage imod vor Konges og vor egen foventning, og stik imod alle givne ord. Vi var jo udstyret med et frit lejdepas og sikkerhedsbreve, der havde lovet os fri indrejse i Rusland, og fri udrejse, uden hindringer for os og vort rejsegods. Havde det ikke været så, havde vor Konge aldrig sendt os afsted.

Dersom de nu ikke holdt ord, og ikke vilde lade os rejse, vilde vi åbenbare det for Gud den Almægtige og for vor Konge, og klage over dem. Vi tilføjede at vi var ikke bange for den Svenske Konges hær, eftersom der ikke var noget uvenskab mellem vor Konge og ham, men vi var rede til at rejse uden vejvisere.

Selv om alt dette blev sagt tydeligt og skarpt nok, brød udsendingene sig ikke om det, men holdt fast ved deres, hvorfor vi forlod dem og gik vrede til vort herberg, især fordi vi vidste at vejen var fri og uden fare, fordi Svenskerne ikke var der mere. De var forlængst draget videre til Wenden, hvor de ventede på de Polske hjælpetropper, som samlede sig for at slutte sig til dem.

Og samme dag som Russerne gik i kamp for at erobre slottet, samledes de to hære[15]. De rykkede straks frem mod fjenden med en

[15] *Dette er det berømte slag ved Wenden, d. 21. oktober 1578.*

talrig hær og trængte ind i Russernes rækker og fældede adskillige tusinder. Næsten hele den Russiske hær blev splittet ad, nedens deres slagne hær tog flugten. De mægtede knap nok siden at fortællr om deres knusende nederlag. Hvis man ikke havde set dem komme, havde man næppe vidst om man skulde le eller græde.

Kansleren Andrej Solkan, som havde overkommandoen, var heller ikke uden for fare, men vilde også være faldet i fjendernes hænder, hvis han ikke straks havde taget flugten. Han trak sig tilbage til slottet Ronneborg og søgte tilflugt dér. Efter dette nederlag blev Russerne grebet af en voldsom frygt, så det ikke kan beskrives. En lignende kamp havde ikke været udkæmpet i disse egne siden Carens faders tid, fortalte man. Når Svenskere og Polakker færdedes i disse egne, var det nok at nævne det, så blev Russerne rædselsslagne. Og vore adjudanter, der skulde føre os til Pernau, var ofte så opskræmte, at de ikke vovede at tage den nærmeste vej, men tog os ad mange omveje. Men nok om det, lad os vende tilbage til beskrivelsen af voe rejse.

Den 29. oktober, efter at vi i en måned på nær tre dage havde boet i de skidne huse uden for Dorpats porte, meget mod vor vilje, medens Carens udsendinge opholdt sig inde i byen – især når de hørte at fjenden var i nærheden, og forresten søgte også landbefolkningen ind til byen med alt hvad de ejede – kunde vi endelig gøre os rede til afrejse. Grunden var dels den frygt som de nærede for fjendens komme, dels den kommende vinter, som de kunde se vilde komme lige i hælene på os. – Den dag rejste vi en halv mil, til en by ved navn Arvekolla, derfra seks mil til Ellenker, og tredje dag tilbagelagde vi fire mil, til vi kom til Pôltsamaa.

Jeg ved ikke om det skal bemærkes, at Russerne fornylig har stormet borgen i denne by og, medens vi var i Novgorod erobret den. Tidligere tilhørte den Kongen af Sverige – han havde fået den overdraget af hertug Magnus, den Danske Konges broder – og derfor trængte Russerne endnu mere hidsigt frem, det brændte i dem af vrede over at borgn, som de engang selv havde haft, var blevet taget fra dem. Herfra rejste vi til Karula, der ligger tre miol fra Põltsamaa og siden, den 2. november, kom vi til Fellin, efter at have tilbagelagt seks mil.

20. ***Jacob Ulfeldt fortæller om den fortsat fjendtlige og umenneskelige behandling som sendefærden var udsat for, indtil de et halvt år efter afrejsen fra København omsider kom om bord på de danske skibe i Pernau. Forinden havde de russiske adjudanter åbnet nogle forseglede breve fra den danske kongelige politimester på øen Øsel og læst dem, inden brevene blev bragt til Ulfeldt.***

Denne by vilde adjudanterne heller ikke lade os komme ind i, så vi slog os ned i det fri, på et område uden for byporten. Allevegne gnavede fattigdommen i deres huse, selv om de en gang havde været rige. Her fik vi at vide at Hannibal, føreren af Revalhæren, kort tid efter slaget ved Wenden, med alt sit krigsbytte var draget igennem hele det Russiske område til Reval, uden at være angrebet undervejs, selv om han var kommet nær forbi både Fellin og Pernau. Heraf kunde vi nok regne ud at Russerne kun havde få styrker her, siden de ikke overfaldt Svenskerne, og ikke havde været ivrige efter at erobre krigsbyttet tilbage.

Herfra rejste vi den 4. november i retning mod Pernau. Den første nat lå vi i landsbyen Kept, efter at vi havde tilbagelagt tre mil. Her

var Russerne i fred for krigen, da Hannibal var borte, han som få dage før var draget til Reval, som før nævnt. De førte os i hast til Pernau, så vi kunde være der inden Hannibal kom tilbage og kunde gå til angreb på byen. Og således kom vi til Pernau den 6. november; men endnu en nat måtte vi bo i nogle elendige hytter. Det var fem mil fra Kept og syv fra Pskov[16]. Så langt fulgte vore adjudanter os som vore rejseledsagere. Og selv om vi nu var ude af de Russiske og Livlandske provinser og var kommet til havet, som vi skulde sejle hjem over, så kunde de dog ikke lade være med at gøre os fortræd, ja gøre os rasende. – Uden for byporten tog jeg ind til en Tysk krovært; det gjorde man altid, og jeg tænkte at hos ham kunde jeg vel få noget at leve af; i hele tre dage havde jeg knap kunnet dæmpe min knurrende mave. Men jeg fik ikke mit ønske opfyldt, adjudanterne tog værten og hans kone med sig ind til byen, og lod dem ikke komme hjem så længe vi var der! Så måtte vi da stille os tilfreds med tomme og ødelagte huse. – Der blev vi til andendagen derefter.

Det var endda ikke det værste de gjorde for at krænke os, der var mange andre og værre ting, som jeg skal fortælle min læser om nu. – Før os var der kommet en købmand fra København med et skib, som vi havde lejet for at sejle vor udrustning hjem. Ham holdt de i forvaring, for at vi ikke skulde se ham før vi rejste. Og det samme gjorde de med en Lybækker, hvis skib vi skulde bruge til de Russiske udsendinge, ham holdt de også tilbage til selve afrejsedagen, tillige med en borger fra Arnsborg, som var kommet med breve til os fra Kongens lensmand. Da han forstod at han ikke kunde slippe løs, bad

16 *"Pskov" må være fejl for "pernau".*

han om lov til at møde os, og sagde at han havde breve med til os. Da adjudanterne fik det at vide, tog de selv brevene, åbnede og læste dem. Og da de havde læst dem, sendte de dem til os. Og selv om vi havde sagt dem klart nok at det ikke sømmede sig for et anstændigt menneske at åbne andre folks breve, endsige at læse dem, og slet ikke breve til mennesker som kun havde gjort dem godt, og som i deres herrers navn havde udført vanskelige opgaver, så rødmede de aldeles ikke, og de skammede sig ikke, men de var overbevist om at de kunde tillade sig alting. Og selv om de udsendinge, der skulde rejse med os til Danmark, var hos os, så frygtede de for at vi skulde sejle afsted uden dem. Derfor blev vi om natten overvåget af bueskytter, som skulle gribe os, hvis vi fik i sinde at snige os bort i hemmelighed.

Se her menneskenes træskhed, se Russernes ondskab og troløshed! Hvem skulde have tænkt at de vilde omgås venner således, venner som de for nylig havde sluttet forbund med – og hvem vilde ikke gyse ved at se og omgås den slags mennesker? Hos dem svæver man i alle slags farer. De er onde mennesker, der truer enhver i deres midte. Sandelig, den der ikke er en ren tåbe, vil tåle hvadsomhelst, hellere end at udsætte sig for så store farer. Lad det nu være, og lad os, med Guds hjælp, vende tilbage til vort emne, som vi var ved at forlade. Du, der læser dette, lyt uden misundelse til én der taler sandt!

Den 9. november, da der var gået et halvt år siden vi forlod vor hjemlige arne, gik vi tidlig om bord, fordi vi som sagt ikke måtte rejse over land. Og for at man ikke skulde sige at vi rejste uden deres vidende (det var deres stadige mistanke) lod vi tre trompetere blæse

afgang, og vi havde deres bueskytter omkring os helt ned til stranden. De ville nok ellers have forhindret rejsen, hvis ikke fire adelsmænd, der skulde blive tilbage, havde eskorteret os udsendinge helt ned til skibene.

21. ***Efter at sendefærden omsider lykkeligt var om bord på de danske skibe, satte de kurs mod Øsel, hvor de blev hjertelig modtaget af øens borgmestre. For at undgå isen og andre farer på havet, bestemte de sig for at rejse igennem Tyskland tilbage til Danmark. Denne rejse over land, som på grund af et bondeoprør heller ikke var uden farer, beskrives i det sidste kapitel – lige til den lykkelige hjemkomst den 6. januar 1579 til fædrelandet.***

Da vi var kommet om bord, satte vi kursen mod Mohn, og dagen efter kom vi til Øsel, vor Konges besiddelse. Der blev vi ærefuldt modtaget af øens borgmestre og ledende borgere. De opsendte en inderlig tak til Gud den Almægtige, fordi Han havde frelst os "udaf selve Faraos hænder", det vil sige den grusomme Moskovits hænder, han der var Germanernes fjende, og fordi Han nu lod os vende hjem til vort eget land, som vi havde længtes efter længe. De viste sig også yderst hjælpsomme. Med glæde hørte de om den pagt der var indgået mellem Vor Konge og Caren, og at de ikke skulde tvinges ind under Russernes barbari, som andre Livlændere, der ellers havde levet efter Germanernes love i århundreder.

Her blev vi indtil den 20. november. Vi bestemte os for at rejse igennem Tyskland, for at undgå isen og de andre farer på havet, og fordi vi på den måde kunde skaffe os det vi behøvede undervejs.

Dette er altså, gunstige læser, hvad jeg har haft at fortælle, i al korthed, om vor Russiske rejse. Nu er det min tanke at beskrive tilbagerejsen herfra til Danmark med få ord. Men før jeg beskriver den, falder der mig noget ihu, som burde have været nævnt før.

I beskrivelsen af Rejsen til Rusland fik jeg sagt at det stod Tartarerne frit for at tage sig så mange hustruer de vilde. At det var således, fik vi at se i Novgorod. Der boede en Tartar, som indbyggerne kaldte Kejser, han underholdt seks kvinder af adelige Livlandske familier. Med dem havde han legemlig omgang, den ene efter den anden, men således at disse seks skulde ære og lyde hans Russiske hustru som deres Frue. – Når han fik lyst til en af disse, sendte han en ring eller et andet tegn til hende, og når hun havde fået den, viste hun sig villig og rede til hvadsomhelst, og gjorde tjeneste som hans hustru og blev hos ham, indtil han på samme måde, med et andet tegn, kaldte en af de andre til sig.

Vi har før nævnt Isdan Ivanovic, som nylig havde været gesandt hos Romernes Kejser. Om ham bør det bemærkes at han var et skarns- og utaknemmeligt menneske, som ikke viste os nogen velvilje, da vi var i Dorpat i en måned, ja han vilde næppe kendes ved os, selv om han tit og ofte havde lovet at han skulde rigeligt gengælde os den gæstfrihed han havde nydt i København. Hvis man spørger nærmere om denne gæstfrihed, rødmer vi ikke ved at nævne den, thi vi gør det ikke for at rose os selv på en upassende måde, men kun for at denne slyngels utaknemmelighed og vrange natur må træde frem. Vor Nådige Konge skænkede ham en guldkæde, selv om han ikke var udsendt til Hans Majestæt, men var kommet tilfældigt til stede, og havde sluttet sig til os for at komme sikkert hjem med

de Kongelige skibe. Siden blev han sejlet videre til Pernau på de samme skibe, ellers var han næppe nogensinde kommet hjem igen i god behold, på grund af Svenskernes flåde. Og hvad mig angår, da anstrengte jeg mig for at være ham tilpas, mens han var i København. Hver dag sendte jeg ham vin, fisk, harer, rådyr og andre fornødenheder. Jeg viste ham gæstfrihed og ære og behandlede ham godt, efter evne. Jeg gav han bøsser og lignende, og Jørgen og Arild gjorde det samme, i den faste tro at han vilde tage vel imod det og gengælde os det i Rusland. Men der fandt jeg ham meget forandret, thi han satte al anstændighed til side og sveg alle sine løfter og viste sig som et helt igennem utaknemmeligt og umenneskeligt væsen.

Da jeg nævnte slottet i Poltsamaa, fik jeg ikke sagt hvad vi så der, nemlig de hængtes kroppe dinglende i galgerne, hvor de blev sønderslidt af hunde, der gnavede i deres kød lige indtil de hårde ben. Langs vejen var de dræbtes hoveder stukket fast på gærdernes stave, ligesom de dødes kroppe lå henslængt og ubegravede langs vejen.

Det skal heller ikke skjules, hvor umenneskeligt Russerne behandler deres fanger. De giver dem ikke lov til at tage imod noget som helst af udsendinge eller vejfarende, ja de forhindrer det med flid, og forbyder at give almisser. Thi da vi i Dorpat vilde give dem tyve daler, bevægede af de ulykkeliges råb, fik de ikke lov til at tage imod dem, og de fangevogtere, der tillod nogen at komme fangerne nær, blev selv pryglede.

Her kommer jeg også til at tænke på de Russiske legater, der skulde med os til Danmark. I Dorpat indbød de os ikke en eneste gang til at besøge sig, og de sendte os heller ikke det allermindste. For at gøre

dem til skamme, købte vi selv ind for vore egne penge og indbød dem. Men vi fandt dem langt mere indstillede på at modtage end på at give, thi de sagde ikke nej til at komme til os, uden hensyn til at de hverken før eller siden viste os nogen ære.

Lad dette i korthed være sagt om det, der skulde tilføjes. Lad os nu vende tilbage til beskrivelsen af vor hjemrejse til Danmark, som vi afbrød før. Da vejen er velkendt, vil det være nok at nævne navnene på de byer og borge og landsbyer som vi kom igennem, og angive afstanden mellem dem; det var alt sammen som følger.

Den 20. november om morgenen rejste vi fra Arnsborg til landsbyen Salme, tre mil borte, og der blev vi den følgende dag. Derfra kom vi til den Kongelige gård, Torkenhof, tre mil længere fremme, og herfra til Schworbe, endnu en mil fremme. Her boede en adelsmand, Jørgen Witting, som vi besøgte. Her er Øsels havn, hvis ene side vender ud mod Riga bugt, som skiller Øsel fra Kurland lige over for. Her gik vi om bord i nogle elendige små både, den 24. november, og sejlede syv mil, under stor fare og vanskeligheder, dels på grund af den stærke kulde, som var sat ind netop i de dage, så vi en mils vej måtte trænge igennem det isfyldte hav med både årers og vindes hjælp, dels på grund af mangelen på havne i Kurland. Alle vegne fra slår havets bølger op mod kysten, og der er mange skær og rev i disse farvande, så hvis ikke Kurlænderne kom til hjælp med deres redningsbåde, da kom næppe nogle skibe velbeholdent der til landet, og derfor er de altid på udkig efter sejl, med den største opmærksomhed, og kommer de kuldsejlede til hjælp. Hvad mere kan jeg sige herom? Jeg tror næppe at der findes mere farlig sejlads langs nogle af havets kyster.

Vi klarede nu denne overfart heldigt, i kraft af Guds styrelse. Men var vi ikke kommet ved denne tid, var vi måske aldrig kommet videre, for nu blev havet for alvor helt overiset. Det var sådan, at den dag vi kom, kunde vi lige netop komme over til fods, men næste dag kunde vi køre med hestene. Her fik vi da igen, som så mange gange, anledning til at fremføre vor inderligste tak til Gud den Almægtige, som med Sine Hellige Engle førte os hjem i god behold.

Den 26. november rejste vi tre mil, til Suten, derefter fire mil til Posen, hvor vi så slottet Dondang, som tilhører hertug Magnus. Siden gik vi over floden Windau, som var tilfrosset, derfra fem mil til Ethwalen, til en gård der tilhørte en vis Jens Behr, hvis gæstfrihed vi ikke kan prise nok. Thi han tog imod os og bød os ind og trakterede os på det bedste. Derfra rejste vi samme dag, den 29. november, fem mil videre frem til Hasenpot, derfra fem mil til Grobin, og fire mil til Siebenborg, i retning af Hellig Å. Medens vi opholdt os her, fik vi at vide at der havde været et voldsomt røre i disse egne; det var bønderne der rejste sig. Alle indbyggerne omkring den vej vi skulde køre, ud i en omkreds af ti mil, var kommet sammen på eet sted, og de vilde dræbe lensmændene dér i området, fordi de plagede dem med nye afgifter og skatter. De havde valgt sig en enøjet bonde som anfører, han fór voldsomt frem, og med knut og pisk pryglede han dem der gemte sig hjemme, og alle som var ulydige mod hans befalinger. Der kom så mange bønder sammen at alle blev grebet af frygt.

Men lensmændene så hvad der var på vej, og kæmpede hårdt for at standse oprøret. Altimens samledes femhundrede Tartarer og Polakker, som i samlet flok skulde gå løs på dem. Men om det skete,

og hvor det skete, det ved vi ikke. Vi tog en anden vej og undgik hærene og begav os samme dag til Memel, efter at vi var kommet forbi Palanga. Der ser man en stærkt befæstet borg, og ellers kun en lille by. Vi havde bestemt os til at blive her én dag, for at vore trætte heste kunne hvile sig, og så ellers drage videre i hast ad den vej vi var slået ind på. Men mod vor vilje blev vi holdt tilbage der i tre dage. Floden vi skulde over, var voldsom og fyldt med isstykker, som af vindene blev presset stærkt afsted, snart her, snart der, det var umuligt at komme over før kulden fik så megen magt, at isen lå fast og sikker.

Men i disse dage blev alting mildere i vejret, og derfor var havet nu kommet i oprør, og mens isen smeltede blev det endnu farligere at færdes på floden. Det måtte nogle sejlende sande, de vilde sætte over i en båd, men isen drev dem ud mod det åbne hav, samme dag de tog afsted, og i to hele nætter var de i fare derude på havet. Til sidst fik folkene på land sendt hjælp, så de kom tilbage til den havn, de lige havde forladt.

Næste dag, den 11. december, rejste vi atten mil og kom til Königsberg, og derfra, den 13. december, til Elbing, hvor vi blev en dag for at fodre hestene. Næste dag afsted igen, og efter mere end 24 mil kom vi til Danzig den 18. december. Her fik vore trækdyr, efter denne lange rejse, lov til at æde godt og hvile sig i to dage. Her blev vi ærefuldt modtaget og udsøgt behandlet af vore venner, som vor Konge havde gjort meget godt for. De havde heller ikke glemt de velgerninger, som Hans Kongelige Majestæt for nylig havde bevist dem. Da vi fik lyst til at se havnen med dens bolværk og befæstning, blev vi fulgt derud af nogle rådmænd, så vi selv kunde få et indtryk

af hvor store og hvor hårde fjendernes angreb havde været under den seneste belejring af byen. De opsendte også utallige taksigelser til Gud den Almægtige, og til vor Konge, som i denne farlige tid havde sendt hjælp, så de slap ud af fjendens hænder.

Den aften, efter at vi havde spist et tarveligt måltid, var vi der endnu. Men så satte vi os op i vognene og kørte afsted, men kun to mil. Vi overnattede i landsbyen Kollipke, og tog afsked med en rådmand fra Danzig, Michael Sigfridsøn, som havde fulgt os dertil. Næste dag rejste vi syv mil til Landvitz, derfra dagen efter syv mil, forbi Løvenborg til Sagers, og derfra igen syv mil til Soitzemyn.

Undervejs kom vi igennem to stæder, Samnou, som ligger en mil fra Kasslyn, og Karlyn, tre mil derfra. Disse byer styres af den yngre fyrste af Pommern, Kazimierz, i hans egenskab af biskop i dette bispedømme. I begge byerne har han et biskoppeligt slot.

Herfra rejste vi samme dag, og vi kom til Grevskabet Naugard. Efter yderligere fem mils rejse kom vi henad aften, som var aftenen før den dag, da vi fejrer mindet om Vor Herre Jesu Kristi fødsel, til byen Naugard, Grevens hjemby; da havde vi rejst fem mil. Næste dag kom vi til byen Dam, syv mil derfra, og kom siden igennem Gollnow tre mil derfra. Herfra var der en mil til Stettin, som ligger 43 mil fra Danzig. Her lejede vi friske heste og vogne, og samme dag rejste vi endnu to mil, til Falckenwolle, og herfra til Ueckermünde. Og da vi selv havde spist og vandet hestene, kom vi yderligere fem mil frem, holdt så nadver, og efter endnu to mil fik vi natteleje i Bygvitz.

Dagen derpå, ganske tidligt, tog vi afsted til Demmin, og kom undervejs igennem Anklam, og derfra til Rostock, den 29. december, over Tessin. Midt på vejen er grænsen til Pommern på den ene side og hertugdømmet Meklenborg på den anden side. Den 31. december kom vi til Wismar, som ligger seks mil fra Rostock. Dagen før havde vi rejst tre mil og ligget i en landsby om natten. Nytårsdag lod vi os sætte over Travemünde ind i Holsten, og vi rejste seks mil den dag og fik natteleje i en landsby, og derfra to mil til Segeberg, hvor vi besøgte Herr Henrich Rantzau, statholder i Holsten, for hvem vor ankomst var meget kærkommen, og han gjorde alt hvad han kunde, os til tjeneste og til gode. Fra ham rejste vi samme dag endnu tre mil. Den tredje januar kom vi til Rendsborg, den fjerde til Flensborg, den femte til Haderslev, derfra den sjette januar ind i Fædrelandet til Kolding, efter at vi på denne vej til Rusland frem og tilbage havde rejst til vands 244 mil og til lands 566 mil.

Her fandt vi med glæde Vor Nådigste Konge frisk og ved godt helbred. Men vi fik også at vide at Dronningen var lyksaliggjort med en såre dejlig søn, som hun havde født i de samme dage, Kongen og vort Rige til glæde. Ham vil vi bære frem for Gud den Almægtige, og bede af hele vort hjerte om at dette lille barn, ligesom det lille barn der for 1579 år siden, på denne årstid, blev født for vor skyld, nemlig Guds Søn, må vokse i alder og viisdom og nåde over for Gud og mennesker.

Lad dette være skrevet i korthed om vor Russiske rejse. Jeg beder min gunstige læser om at optage alting i den bedste mening! Han ser her klart hvor stor fare og hvor stort besvær der var ved denne rejse.

Nu vil vi takke Gud den Almægtige, så inderligt som vi kan, fordi Han befriede os fra Moskovitens hænder, denne grusomme Farao, den bitreste fjende af alt hvad Kristent er, og fordi han førte os hjem vel beholdne. Ham være Pris og Ære i al Evighed!

GUD ALENE SKE ÆRE, HERLIGHED OG PRIS!

OVERSÆTTERENS KOMMENTARER

Til kapitel 1.

Jacob Ulfeldt viser sig straks fra begyndelsen af sin beretning som den vel uddannede, slebne diplomat, med sans for sprogets nuancer. Han har fuldt ud tilegnet sig sin tids litterære dannelse, som det ses i hans indledningsord, der er en *captatio benevolentiae,* der skal sikre ham læserens sympati. Den vinder han ved at stille sig beskedent an, han er ikke så dygtig til at skrive latin, hedder det, hans gerning har ikke tilladt ham længerevarende studier. Men han skriver fortræffeligt, husker også det obligate citat fra den klassiske litteratur (fra Terentius' komedie "Eunuken", vers 789), og får "sat scenen" rigtigt. Han har været en god diplomat, og ville have opnået resultater ved vesteuropæiske hoffer blandt ligemænd. Men stillingen som leder af en diplomatisk mission til Car Ivan den Grusomme var en Uriaspost. I de tyve år der var gået forud for hans sendelse havde der været adskillige diplomatiske kontakter mellem Danmark og Rusland. I nogle tilfælde havde dygtige Tyske diplomater ført forhandlingerne på den Danske Konges vegne. Men enten kom det slet ikke til nogen aftale overhovedet, eller også, hvis en overenskomst virkelig kom i stand, smuldrede den og blev til intet. På trods af disse fiaskoer

kunne Kong Frederik den Anden ikke forstå, at diplomatiske kontakter med Russerne måtte gribes helt anderledes an end når det gjaldt civiliserede Europæiske lande. Han troede, at han kunne spille det Russiske kort som ethvert andet. Det kunde han ikke, og derfor måtte Ulfeldts sendelse mislykkes.

Til kapitel 2.

Ulfeldt angiver her en afstand til søs i mil; det er usikkert om han hermed mener hvad vi i vore dage kalder en sømil. – Afstande på landjorden angives også i mil. Der fandtes dengang en forvirrende mængde forskellige mile; en Dansk mil var kortere end en Norsk mil, der igen var kortere end en Svensk mil. Men vi har en interessant bestemmelse af en Dansk mils længde fra tiden omkring år 1600: 7770 meter; se nærmere herom i Alex Wittendorff's disputats "Alvej og Kongevej", siderne 154–155 og 190. – Skildringen af den vanskelige overfart er ganske dækkende for den tids søfart. Da dumdristige Englændere i 1500-tallets midte sejlede afsted med tre skibe Nord om Norge for at finde en ny sejlrute til Østen, endte rejsen med at to af skibene forliste, medens det tredje blev slået ind mod den Russiske Hvidehavskyst. De overlevende gav sig på vej over land til Moskva, hvor de virkelig fik en handelsaftale i stand med Caren. Men sejladsen Nord om Norge var så farlig, at dens praktiske betydning måtte blive begrænset.

Til kapitel 3.

De mange Estiske stednavne frembyder et problem for oversætteren. Hver større lokalitet har to navne, et Estisk og et Tysk; en by som *Dorpat* (den Tyske navneform) har endda tre, nemlig foruden sit Tyske navn det Estiske *Tartu* og det Russiske *Jurjev*. Som regel er her valgt den tyske navneform, hvor den må antages at være bedre kendt end den Estiske. Men hvor de forskellige navneformer antagelig er lige ukendte for læseren, har der ikke været nogen grund til at foretrække den Tyske frem for den Estiske. Overarkivar dr.phil. Vello Helk har velvilligt svaret på spørgsmål om det Estiske navnestof, hvorfor han takkes hjerteligt.

Til kapitel 4.

På det Estiske fastland har Danskerne mødt deres værter, Russerne. Disse ledsager og overvåger dem på det nøjeste under hele rejsen. I Pernau begynder for alvor trængslerne. De Russiske officerer, der skulle være Danskerne til tjeneste, chikanerede dem ustandseligt. Disse officerer kaldtes med et Russisk ord *pristav'*er, i Ulfeldts latinske tekst *praestablii,* og i denne oversættelse *adjudanter.*

Russerne lå i næsten permanent krig med Tartarerne; ikke desto mindre var der også Tartarer i den Russiske hær, antagelig lejetropper. Det er interessant at sammenholde Ulfeldts ord om Tartarerne med hvad den Græsk-Syriske historiker Ammianus Marcellinus skrev tolv hundrede år tidligere om de fremstormende

Hunner. "De lever af rødder og råt kød, som de lægger på hesteryggen under sadlen, og rider på til det er mørt. Under tag kommer de aldrig, for de føler sig ikke sikre inden døre". Således skriver Ammianus Marcellinus, medens Ulfeldt fortæller om Tartarerne, at de "medfører al den mad, de behøver, men de har ingen vogne med sig. De æder hestekød, som de skærer i småstykker og hænger under sadlen". – Hunner og Tartarer var begge Mongolske folkeslag, men et nærmere slægtskab kan ikke påvises.

Til kapitel 7.

Byen Novgorod er Nordboernes gamle Holmegaard; men hvis der har været spor af Nordboernes liv og virke her, så fortæller Ulfeldt i hvert fald ikke derom. Omkring år 1570 havde Car Ivan gennemført en opdeling af sit Rige i to halvdele, som skulde administreres på forskellig måde. Hele planen var forrykt, som Ivan selv, og den måtte opgives efter få år; men den havde medført oprettelsen af en særlig garde, *opricnik'*erne, der skulde sørge for lov og orden i den ene Rigshalvdel, *opricnina'*en. Ulfeldts oplysning om denne gardes terror bekræftes af andre kilder, også af Car Ivan selv, der kort før sin død i et anfald af anger fik den idé at han vilde samle navnene på alle dem han uretfærdigt havde ladet henrette. Det blev til flere tusinde.

Til kapitel 8.

Germanerne: I samtiden var Germanerne en almindelig betegnelse for alle Nordvesteuropæere; betegnelsen omfattede altså også Skandinaver. Det fremgår ikke af Ulfeldts beretning om Caren står bag den hårde behandling af Danskerne. Det fortælles senere at han lod nogle af adjudanterne straffe, fordi de havde stjålet madvarer, der var tiltænkt det Danske Gesandtskab. Men på den anden side var Caren efter sin egen mening højt hævet over de fleste andre fyrster, specielt over de to Nordiske Konger, og svarende hertil kan det godt passe, at han mente, at de Danske udsendinge skulde behandles ringere end hans egne udsendinge i Danmark var blevet det.

Til kapitel 9.

Det er interessant at se, at med hensyn til de kirkelige Sakramenter er Russerne på linie med Protestanterne, i hvert fald som Ulfeldt opfatter det. I stedet for den Romersk-Katolske kirkes syv Sakramenter har den Russisk-Ortodokse kun to – de samme to, som Protestanterne bevarede, nemlig dåb og nadver. Russiske sognepræster er gifte, men deres biskopper skal være ugifte; de vælges blandt klostrenes munke.

Til kapitel 10.

Den drøjeste del af rejsen til Carens hof begynder nu. Ruten der følges, er ikke langt fra den, de gamle Nordboere tog i Vikingetiden, dog således at Nordboerne sejlede så langt de kunde. Derefter slæbte de deres skibe over land ved et vadested, gerne ved Vysnij Volocok, og derpå videre mod syd eller øst. – Meget bemærkelsesværdig er Ulfeldts iagttagelse af de jævne Russeres uvilje mod at adlyde ordrer, om de så kom fra Caren selv. Ivan den Grusomme havde slet ikke det faste greb om undersåtterne som senere tiders totalitære herskere fik, f.eks. i Sovjettiden efter 1917; men det skyldtes alene at den teknologiske udvikling endnu ikke gjorde en nøje overvågning af borgerne mulig. Alle former for kommunikation var yderst besværlige, og et politi havde man ikke, kun de ansamlinger af bøller, der på Carens vegne terroriserede befolkningen. Men da terroren var så vilkårlig, var den heller ikke effektiv. Hvad enten man fulgte Carens ordrer eller ej, var risikoen for forfølgelse lige stor. Ivan den Grusomme havde ladet nogle af sine nærmeste og mest loyale medarbejdere henrette, så hvorfor anstrenge sig for at være ham tilpas?

Til kapitel 11.

Ulfeldt og hans følge kommer til Troice Lavra, Treenighedsklosteret, i den lille by Sergejevskij Posad. Dette sted skulde med tiden blive den Russisk–Ortodokse kirkes højborg, og dens geografiske tyngdepunkt som det er det idag. Ved Sergejevskij Posad ligger Aleksandrovskaja Sloboda. Og forhandlingerne kom til at foregå der, temmelig langt fra Moskva. I mange historiske fremstillinger, også helt moderne, siges det at forhandlingerne fandt sted i Moskva – et tegn på at mange historikere ikke læser kilderne. – "Den der førte ordet hed Balanda": Den latinske tekst har "Bolher", ikke Balanda". Men Knud Rasmussen oplyser, at en Russisk forsker, J. Scerbacëv, har bestemt denne ellers ukendte Bolher som identisk med en vis Balanda Grigorjevic Sovin.

Til kapitel 12.

Den ældste søn var tronfølgeren, Carevic Ivan Ivanovic, den yngste var Fëdor, som var evnesvag og blev Car efter sin far, fordi Ivan Ivanovic døde inden faderen, der i afsindigt raseri havde knaldet ham oven i hovedet med sit scepter, så han døde af slaget. – Ulfeldts beskrivelse af den ceremonielle modtagelse i Carens store sal er med rette blandt de kendteste afsnit i hans rejsebeskrivelse. De fire unge øksebærende mænd er de berømte *Ryndy*. – Caren henviser de danske diplomater til at forhandle med et Russisk femmandsudvalg, hvoriblandt Carens favorit i hans seneste år, Bogdan Jakovlevic Belskij, der i disse år sov i Carens soveværelse, måske som en slags livvagt. Caren omfattede ham med megen kærlighed.

Til kapitel 14.

De Russiske forhandlere opførte sig så utåleligt, at det eneste fornuftige svar på deres optræden skulde være at afbryde forhandlingerne. Men Ulfeldt frygtede for Carens vilde, uberegnelige vrede; Danskernes liv var i fare. Derfor fortsatte farcen. Historikere, der ikke har forstået situationen, har ment, at Ulfeldt var en svag og eftergivende forhandler. Det var ikke tilfældet. Der blev ikke forhandlet, Danskerne blev stillet over for et diktat. I hænderne på Ivan den Grusomme, der overtrådte alle regler, kunde de ikke stole på deres diplomatiske immunitet, men måtte redde sig som de bedst kunde. Grotesk er den ceremoni, der skulde bekræfte gyldigheden af den traktat, der alligevel aldrig kom til at gælde. Der sværges og kysses på kors og Bibel, men lige lidt hjalp det. Hele situationen var tom for ægte mening.

Til kapitel 15.

Et simmer skind er fyrre skind. Carens gaver til Danskerne var i sandhed fyrstelige, men meget besværlige at transportere hjem under de givne vilkår.

Til kapitel 16.

Igen må man være opmærksom på, at nogle af de nævnte Tartarer er i Russisk krigstjeneste, mens andre Tartarer tværtimod er Russernes fjender i krigen på Russernes sydflanke. – Caren havde sendt sin kansler Vasiljevic Solkan ud i krigen. Her er "Solkan" opfattet som et navn, et slægtsnavn. Men den samtidige historiker Salomon Henning oplyser at Solkan betyder "kansler".

Til kapitel 17.

De Russiske adjudanters fortsatte chikane er næsten uforståelig, hvis der ikke bagved ligger en tanke om at presse penge ud af Danskerne. Hvis Ulfeldt og hans følge havde bestukket dem, var de sikkert blevet behandlet bedre. Men det gjorde Danskerne ikke.

Til kapitel 20.

Ivo Schenkenberg, en søn af en møntmester i Reval, havde stillet sig i spidsen for nogle Estiske friskarer, der bekæmpede Russerne. Schenkenbergs soldater tiljublede ham og opkaldte ham efter alle tiders mest beundrede hærfører, Nordafrikaneren Hannibal. Russerne fik dog til sidst taget Schenkenberg til fange, og de lod ham henrette i 1579.

Til kapitel 21.

Hjemrejsen skete til lands, og ikke som udrejsen til vands. Den nyfødte prins, der nævnes til allersidst, er prins Ulrik (1578–1624).

ISBN 87-88033-11-

SlægtsBiblioteket
1 6 7 6 0 2